

Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități

***Ghid pentru administrația
publică locală***

Prezentul ghid a fost elaborat de Keystone Human Services International Moldova Association în cadrul proiectului „Convenția ONU – garant al prevenirii discriminării persoanelor cu dizabilități”, susținut financiar de Programul „Egalitate și participare civică” al Fundației Soros-Moldova.

Opiniile exprimate în această publicație aparțin autorului și nu reflectă neapărat poziția Fundației Soros-Moldova.

Coordonatori: Ludmila Malcoci, *doctor habilitat în sociologie,
Director executiv al Keystone Moldova*

Ludmila Revenco, *asistentent de proiect „Convenția ONU –
garant al prevenirii discriminării persoanelor cu dizabilități”*

Ghidul a fost elaborat de: **Arcadie Astrahan**, *consultant în drepturile omului,
sănătate și dizabilitate*

Redactor stilizator: Lilia Toma
Redatctor tehnic: Silvia Lunevi

Ghidul vine să ajute administrația publică locală, prestatorii de servicii și societatea-civilă în înțelegerea obligațiilor pe care le impune Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, ratificată de Republica Moldova în iulie 2010.

CUPRINS

Introducere	5
-------------	---

CAPITOLUL I

Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități: aspecte generale

1.1. Scurt istoric	7
1.2. Noua paradigmă a dizabilității	7
1.3. Cadrul legal	10
1.4. Structura și conținutul Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități	15

CAPITOLUL II

Implementarea prevederilor Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități la nivel de comunitate

2.1. Asigurarea dreptului la egalitate și nediscriminare	23
2.2. Asigurarea dreptului persoanelor cu dizabilități la abilitare și reabilitare	26
2.3. Asigurarea dreptului persoanelor cu dizabilități la transport, la informație și la mijloacele de comunicare. Mobilitatea personală	29
2.3.1. Accesul la clădiri și infrastructură socială	31
2.3.2. Accesul la informație și la mijloacele de comunicare	25
2.3.3. Asigurarea mijloacelor specifice de asistență și de adaptare	37
2.3.4. Asigurarea accesibilității în domenii specifice – câmpul muncii, educație, justiție	39
2.4. Asigurarea dreptului la trai în comunitate	41
2.5. Asigurarea dreptului la educație	53
2.6. Asigurarea dreptului la muncă și angajare	59
2.7. Asigurarea dreptului la capacitate juridică	62
2.8. Asigurarea creșterii gradului de conștientizare	67

Abrevieri

APL – Administrația publică locală

ANOFM – Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă

ATOFM – Agenția Teritorială pentru Ocuparea Forței de Muncă

CDPD – Convenția pentru drepturile persoanelor cu dizabilități

CES – Cerințe educaționale speciale

CREI – Centrul de Resurse pentru Educație Incluzivă

CMI – Comisia Multidisciplinară Intrașcolară

CNDDCM – Consiliul Național pentru Determinarea Dizabilității și Capacității de Muncă

CREMV – Consiliul Republican de Expertiză Medicală a Vitalității

CREPOR – Centrul Republican Experimental Protezare, Ortopedie și Reabilitare

D/SASPF – Direcția /Secția de Asistență Socială și Protecție a Familiei

MMPSF – Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei

OMS – Organizația Mondială a Sănătății

ONU – Organizația Națiunilor Unite

PEI – Plan educațional individualizat

SAP – Serviciul de Asistență Psihopedagogică

Introducere

Un studiu recent efectuat de Organizația Mondială a Sănătății¹ a relevat că în lume sunt peste un miliard de persoane cu dizabilități, ceea ce reprezintă aproximativ 15% din populația totală mondială. Aproape 200 de milioane din aceste persoane suportă dificultăți majore în diferite aspecte ale vieții lor. Persoanele cu dizabilități au, în general, o stare a sănătății mai precară, un nivel de instruire mai modest, mai puține oportunități economice și un nivel semnificativ mai mare al sărăciei decât persoanele fără dizabilități. Aceasta se datorează în mare parte lipsei sau insuficienței de servicii disponibile pentru ele și barierelor multiple cu care ele se confruntă în viața cotidiană. În Moldova, statistica oficială prezintă date despre 179 800 de persoane cu diferit grad de dizabilitate, inclusiv aproximativ 14 000 copii². Mulți din ei nu activează în câmpul muncii, trăiesc sub minimumul de existență și se confruntă cu stigmatizarea și discriminarea în majoritatea aspectelor vieții.

Odată cu ratificarea Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități (CDPD), Republica Moldova și-a asumat responsabilitatea să asigure ca drepturile persoanelor cu dizabilități să fie respectate, promovate și protejate în aceeași măsură ca drepturile celorlalți membri ai societății. O mare parte din obligațiile pozitive care sunt impuse de CDPD revin administrației locale de nivelul unu și doi, dat fiind faptul că însăși filosofia și standardul introdus de Convenție constau în asigurarea disponibilității serviciilor și mecanismelor de protecție la nivel local, comunitar. Fără a diminua importanța și obligația legiuitorului și a Guvernului de a adopta modificările legislative, civile și politice și de a elabora politicile de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități, totuși partea economică și socială a obligațiilor și implementarea efectivă a acestora revin APL. În condițiile economice actuale, dar și din cauza procesului lent de descentralizare a administrației publice în republică, îndeplinirea acestor obligații este o provocare pentru APL.

Prezentul ghid a fost elaborat de Keystone Human Services International Moldova Association în cadrul proiectului „Convenția ONU – garant al prevenirii discriminării persoanelor cu dizabilități”, susținut financiar de Programul „Egalitate și participare civică” al Fundației Soros-Moldova.

1 *World report on disability 2011* © World Health Organization 2011, vezi: http://whqlibdoc.who.int/publications/2011/9789240685215_eng.pdf

2 *Raportul social anual 2011 al MMPSF*, pag. 148, vezi: <http://www.mmpsf.gov.md/file/rapoarte/RSA%202011%2020.07.12MMPSF.pdf>

Ghidul vine să ajute administrația publică locală, prestatorii de servicii și societatea civilă în înțelegerea obligațiilor pe care le impune Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, ratificată de Republica Moldova în iulie 2010. Aceste obligații reies și din cadrul legislativ care vine să transpună cerințele Convenției la nivel național – în special prin Strategia de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități și prin Legea privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități.

Ghidul este alcătuit din două capitole. În primul capitol sunt analizate contextul istoric al elaborării CDPD, noua paradigmă a dizabilității și cadrul legal pentru implementarea Convenției în Republica Moldova. Capitolul doi include analiza detaliată a structurii și conținutului Convenției și explicația modalității de implementare de către APL a articolelor care definesc prevederi transversale (care asigură realizarea tuturor drepturilor) și a articolelor cu prevederi specifice.

CAPITOLUL I

Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități: aspecte generale

1.1. Scurt istoric

Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități (CDPD)³ este un tratat internațional în domeniul drepturilor omului, destinat să protejeze drepturile și demnitatea persoanelor cu dizabilități.

CDPD a apărut, fiind recunoscută necesitatea unui instrument specific internațional pentru protecția drepturilor persoanelor cu dizabilități.

Cu toate că tratatele majore internaționale privind drepturile omului existente la sfârșitul secolului XX – cum ar fi Declarația universală a drepturilor omului, Convenția europeană a drepturilor omului – se aplicau universal tuturor oamenilor, inclusiv persoanelor cu dizabilități, în practică totuși a fost evaluat, printr-un studiu efectuat la comanda Comisarului Înalt ONU pentru Drepturile Omului, că legislația existentă nu asigură efectiv respectarea drepturilor persoanelor cu dizabilități.

Pe 19 decembrie 2001, Comitetul al 3-lea al Adunării Generale a ONU a aprobat comitetul ad-hoc (AHC) care a purces la elaborarea Convenției, iar la sesiunea a 8-a, în august 2006, a fost aprobat proiectul Convenției.

O trăsătură specifică procesului de elaborare a textului Convenției, între 2002 și 2006, a fost participarea absolut excepțională a organizațiilor societății civile la acest proces, care au format un grup consultativ “International Disability Caucus”. În 2006, peste 800 de organizații ale persoanelor cu dizabilități erau prezente în această alianță.

1.2. Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități și noua paradigmă a dizabilității

Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități a reafirmat **noua paradigmă** a dizabilității, care este **bazată pe modelul social**.

Paradigmă – un mod general de a vedea lucrurile și valorile într-o comunitate anumită și într-o epocă istorică anumită; paradigma este schimbată atunci când se schimbă felul în care societatea organizează și înțelege realitatea.

³ Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități a fost adoptată la New York de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la 13 decembrie 2006, a fost deschisă spre semnare la 30 martie 2007 și semnată de Republica Moldova la 30 martie 2007, ratificată prin Legea nr. 166/09.07.2010, publicată în Monitorul Oficial al RM nr. 126-128/428 din 23 iulie 2010.

Astfel, dacă, potrivit paradigmei vechi (modelul medical), dizabilitatea era considerată o boală (maladie), o stare patologică a unei persoane, care, de fapt, și constituia rădăcina tuturor problemelor cu care se confrunta persoana dată, atunci paradigma nouă afirmă că dizabilitatea este o situație care rezultă din interacțiunea unei persoane cu anumite deficiențe și cu bariere ce țin de atitudine sau de mediul înconjurător (modelul social). Anume acestea din urmă împiedică participarea deplină a persoanelor cu dizabilități la viața socială în condiții egale cu alți cetățeni. Figura 1 demonstrează elocvent diferențele dintre cele două paradigme.

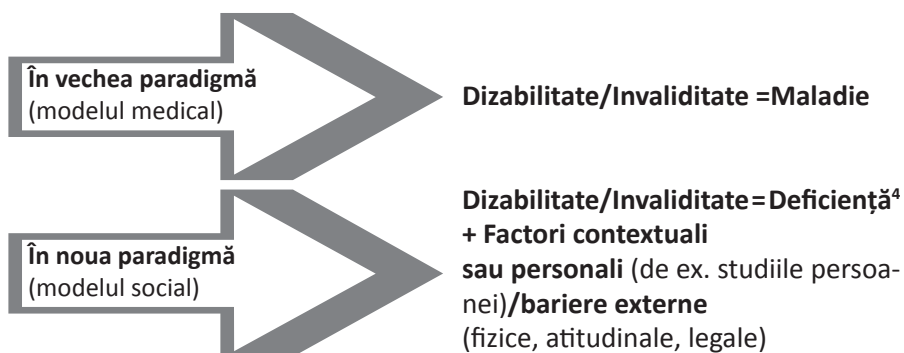

Figura 1. Paradigmele dizabilității

Exemplu de aplicare a paradigmelor dizabilității

Situație: *Vadim este un băiat care are deficiențe locomotorii ale membrelor inferioare. El nu se poate deplasa singur, din această cauză nu poate merge la școală.*

Paradigma veche: *Vadim este invalid, de aceea nu poate merge la școală.*

Soluția: *El este bolnav. Noi nu putem corecta situația. Unica soluție este ca pedagogii să vină la el acasă și să facă lecții.*

Paradigma nouă: *Vadim are o deficiență locomotorie a membrelor inferioare. El nu merge la școală, deoarece nu are un scaun rulant, nu are transport pentru a se deplasa de acasă pînă la școală, școala nu are rampă de acces și el nu poate intra în clădire, clasa în care învață este situată la etajul doi, nu dispune de o bancă adaptată etc.*

⁴ Deficiență – absență sau insuficiență a anumitor facultăți fizice, mintale, intelectuale sau senzoriale (auz, vîz etc.).

Soluția: *Vadim are o deficiență locomotorie, iar clădirea școlii nu îi este accesibilă. Administrația publică locală împreună cu direcția școlii vor crea condiții pentru a asigura dreptul acestui copil la educație: îl vor ajuta să obțină un scaun rulant, vor asigura transportul lui Vadim pînă la școală, vor adapta mediul în școală la cerințele specifice ale lui Vadim: vor construi o rampă, vor lărgi ușile la intrare, vor cumpăra o bancă adaptată, vor schimba clasa lui Vadim la etajul unu etc.*

Dizabilitatea se poate manifesta atît la nivel de funcționalitate, cît și la nivel de limitări în anumite activități. Un exemplu de dizabilitate la nivel de funcționalitate ar fi incapacitatea de deplasare independentă din cauza deficienței locomotorii a membrilor inferioare. Conform noii paradigme, problema constă nu în deficiența locomotorie, ci în lipsa unui scaun rulant, care ar permite deplasarea independentă. Principiile date sunt puse la baza noii metodologii de determinare a dizabilității în Republica Moldova, fapt care reformează atît abordarea dizabilității, cît și sistemul instituțional de evaluare a dizabilității [Consiliul Republican de Expertiză Medicală a Vitalității (CREMV) în Consiliul Național pentru Determinarea Dizabilității și Capacității de Muncă (CNDDCM)]. Conform noii scheme, evaluarea formală a gradului de dizabilitate ia în considerație atît maladia, limitările de funcționalitate, cît și restricțiile de participare din cauza barierelor existente (factori contextuali)⁵.

Noua paradigmă a dizabilității este în conformitate și cu principiul incluziunii sociale a persoanelor cu dizabilități. Menționăm că noțiunea de incluziune socială nicidecum nu este egală cu noțiunea de integrare socială. Astfel, dacă integrarea socială presupune acceptarea persoanei cu dizabilitate în mediul participativ în societate (școală, locul de muncă, locuri publice), atunci incluziunea socială înseamnă modificarea însăși a societății, a atitudinilor, tradițiilor, valorilor, regulilor comunității spre o acceptare a diversității. Schematic, diferența între integrare și incluziune socială ar putea fi ilustrată în felul următor (vezi figura 2):

⁵ Hotărîrea Guvernului RM nr. 65 din 23.01.2013cu privire la determinarea dizabilității și capacității de muncă.

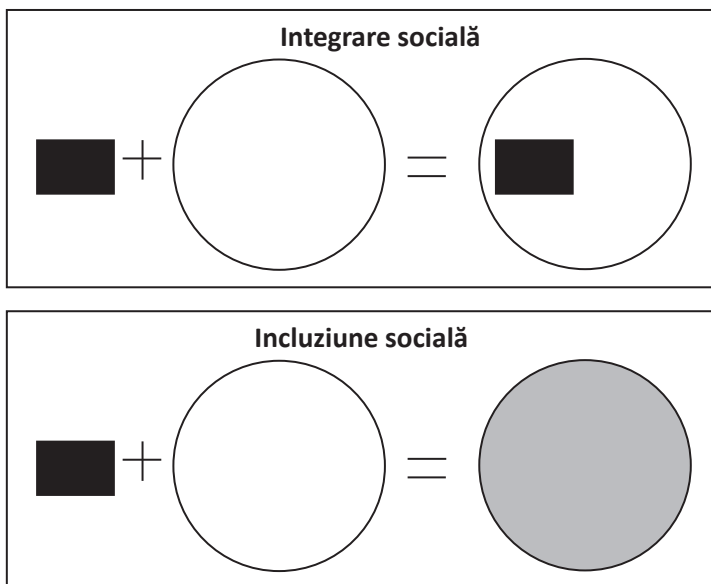

Figura 2.

Așadar, noua paradigmă a dizabilității, pe care se bazează Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, promovează următoarele principii:

- problema nu constă în deficiența fizică sau mintală a persoanei, ci în barierele și dizabilitatea care apar la interacțiune, într-un anumit anturaj, în societate;
- persoanele cu dizabilități nu sunt un **obiect** al carității, ci un **subiect** al dreptului, în egală măsură cu celelalte persoane;
- persoanele cu dizabilități nu necesită caritate, ci abilitare și împuternicire pentru a-și exercita de sine stătător drepturile;
- persoanele cu dizabilități trebuie să fie incluse pe deplin în societate și să participe activ la viața socială.

1.3. Cadrul legal pentru implementarea CDPD în Republica Moldova

Cadrul legal pentru implementarea CDPD este asigurat de Constituția Republicii Moldova, de coduri, care conțin prevederi generale și specifice aplicabile persoanelor cu dizabilități, inclusiv responsabilitatea pentru încălcarea drepturilor lor, și de legislația specifică îndreptată spre asigurarea in-

cluziunii sociale și asigurarea drepturilor persoanelor cu dizabilități. Aceste acte legislative specifice sunt Strategia de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități (2010-2013) și Legea privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități. De asemenea au importanță actele legislative care reglementează activitatea autorităților locale și cadrul normativ al serviciilor sociale. În continuare vom descrie documentele normative în vigoare în Republica Moldova.

Strategia de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități (2010-2013) – Legea nr. 169 din 09.07.2010. Documentul respectiv include obiectivele de bază ale țării în domeniul incluziunii sociale a persoanelor cu dizabilități, și anume:

- racordarea cadrului legislativ-normativ național la standardele europene și internaționale privind protecția drepturilor persoanelor cu dizabilități;
- reorganizarea structurilor și instituțiilor responsabile de coordonarea sistemului de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități;
- elaborarea și aprobarea metodologiei/criteriilor noi privind determinarea dizabilității la copii și adulți;
- diversificarea serviciilor sociale destinate persoanelor cu dizabilități;
- instituirea serviciilor medico-sociale de intervenție timpurie;
- adaptarea programelor educaționale la necesitățile speciale ale copiilor cu dizabilități;
- dezvoltarea unui mecanism eficient de acordare a serviciilor de orientare, formare și reabilitare profesională persoanelor cu dizabilități;
- adaptarea infrastructurii sociale la necesitățile persoanelor cu dizabilități;
- informarea publicului larg privind procesul de implementare a Strategiei.

Acțiuni conform Strategiei date vor fi continuate și după 2013, după o evaluare a implementării acesteia.

Legea nr. 60 din 30.03.2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități. Acest document cuprinde unsprezece capitole. Dispozițiile sale prevăd asigurarea drepturilor persoanelor cu dizabilități în egală măsură cu alți cetățeni. Legea introduce pentru prima dată în legislația națională

noțiuni specifice din CDPD precum accesibilitatea, designul universal și adaptarea rezonabilă. Ea conține o serie de prevederi privind politica de stat în domeniul accesibilității (art. 17), proiectarea și construirea obiectelor infrastructurii sociale cu respectarea necesităților persoanelor cu dizabilități (art.18), amenajarea obiectelor infrastructurii sociale pentru a putea fi folosite de către persoanele cu dizabilități (art.19), asigurarea accesului persoanelor cu dizabilități la mijloacele de transport în comun (art. 20), amenajarea încăperilor de locuit pentru a putea fi folosite de către persoanele cu dizabilități (art. 21), asigurarea accesului persoanelor cu dizabilități la obiectele culturale, turistice și la complexele (sălile) sportive (art. 23), accesul la informare prin toate mijloacele (art. 25). Prevederile specifice din Convenție și din legislația națională vor fi relatate în continuare la capitolele relevante.

Legea privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități stabilește, de asemenea, că persoanele cu funcții de răspundere, întreprinderile, instituțiile și organizațiile cu orice formă de proprietate care nu îndeplinesc prevederile legale privind eliminarea barierelor existente și amenajarea adecvată a obiectelor infrastructurii sociale (clădiri, transport, telecomunicații etc.) conform normativelor în vigoare poartă răspundere în conformitate cu Codul contravențional⁶. Articolul 56 din lege prevede competențele APL în politica de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități; în virtutea acestui articol, autoritățile APL sunt obligate:

- 1) să realizeze, în colaborare cu reprezentanții societății civile, politica de asistență socială a persoanelor cu dizabilități și să asigure aplicarea legislației la nivel teritorial;
- 2) să asigure asistența socială a persoanelor cu dizabilități prin intermediul structurilor APL (secțiunile/direcțiile de asistență socială și protecție a familiei, de învățământ, cultură, sport) și de către alte organe ale statului, în conformitate cu prevederile legislației în vigoare;

⁶ Codul contravențional al R. Moldova:art. 47, de exemplu, stabilește că împiedicarea accesului în secția de votare se sancționează cu amendă de la 20 la 30 de unități convenționale aplicată persoanei fizice, cu amendă de la 30 la 50 de unități convenționale aplicată persoanei cu funcție de răspundere cu privarea, în ambele cazuri, de dreptul de a desfășura o anumită activitate pe un termen de la 3 luni pînă la un an. Art. 67 alin. (5) prevede că împiedicarea sub orice formă a accesului în clădirile din imediata apropiere a locului de desfășurare a întrunirilor publice se sancționează cu amendă de la 40 la 50 de unități convenționale. Art. 71 alin. (1) prevede sancționarea persoanei cu funcție de răspundere pentru încălcarea prevederilor privind accesul la informație și cu privire la petiționare cu amendă de la 40 la 50 de unități convenționale

- 3) să analizeze și să evalueze problemele sociale ale persoanelor cu dizabilități pe teritoriul arondat și, în baza rezultatelor obținute, să aprobe și să dezvolte programe locale de asistență socială pentru această categorie de persoane, să exercite controlul asupra realizării acestora;
- 4) să înființeze, independent sau în parteneriat cu reprezentanții societății civile, servicii sociale primare și servicii sociale specializate pentru persoanele cu dizabilități, asigurând resursele umane, materiale și financiare necesare pentru buna lor funcționare;
- 5) să stabilească facilități suplimentare pentru persoanele cu dizabilități privind accesul la serviciile medicale, sociale, comerciale, de transport, de telecomunicații și la alte tipuri de servicii sociale.

La elaborarea și aprobarea programelor locale de incluziune socială, autoritățile administrației publice locale se vor consulta cu Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei, cu Consiliul național pentru drepturile persoanelor cu dizabilități și cu reprezentanții societății civile în scopul evaluării impactului acestor programe asupra sistemului de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități.

Legea nr. 436 din 28.12.2006 privind administrația publică locală. Implementarea de către APL a prevederilor Convenției este influențată de procesul actual de descentralizare, care are particularitățile sale. Implementarea strategiei de descentralizare implică direct și descentralizarea mecanismelor asigurării serviciilor sociale.

Abordarea strategiei sectoriale de descentralizare din domeniul social prin prisma drepturilor omului și a dimensiunii de gen vizează respectarea **principiului accesibilității pentru toate persoanele** la gama/infrastructura serviciilor dezvoltate, cu accent pe evaluarea nevoilor acestora, și dezvoltarea serviciilor ce corespund nevoilor specifice dizabilității beneficiarilor.

Legea privind administrația publică locală, în art. 14, stabilește competențele de bază ale consiliilor locale. Astfel, APL este responsabilă pentru următoarele:

- decide asupra lucrărilor de proiectare, construcție, întreținere și modernizare a drumurilor, podurilor, fondului locativ în condițiile Legii cu privire la locuințe, precum și a întregii infrastructuri economice, sociale și de agrement de interes local;
- aprobă bugetul local, modul de utilizare a fondului de rezervă, precum și a fondurilor speciale, aprobă împrumuturile și contul de încheiere a exercițiului bugetar; operează modificări în bugetul local;

- contribuie la organizarea de activități culturale, artistice, sportive și de agrement de interes local; înființează și organizează târguri, piețe, parcuri și locuri de distracție și agrement, baze sportive și asigură buna funcționare a acestora – în această privință autoritățile APL vor ține cont de principiile de nediscriminare și de participare descrise anterior – activitățile de interes local trebuie să fie comune, și nu separate (așa ca festivaluri și măsuri publice de caritate special pentru persoane cu dizabilități);
- contribuie la realizarea măsurilor de protecție și asistență socială, asigură protecția drepturilor copilului; decide punerea la evidență a persoanelor socialmente vulnerabile care au nevoie de îmbunătățirea condițiilor locative; înființează și asigură funcționarea unor instituții de binefacere de interes local.

Evident, aceste responsabilități expuse în lege se referă la toate persoanele din comunitate, inclusiv la cele cu dizabilități. În paragrafele următoare vom descrie acțiunile ce trebuie întreprinse de APL în contextul implementării Legii privind administrația publică locală și a CDPD.

Legea privind administrația publică locală prevede că primarul este responsabil pentru coordonarea acestor acțiuni. Conform art. 29 din legea sus-numită, primarul poartă responsabilitate de asemenea pentru următoarele:

- exercitarea, în numele consiliului local, a funcțiilor de autoritate tutelară, supravegherea activității tutorilor și curatorilor;
- coordonarea activității de asistență socială privind copiii, persoanele în etate, invalizii, familiile cu mulți copii, familiile afectate de violența domestică, alte categorii de persoane social vulnerabile, sprijină activitatea asociațiilor obștești de utilitate publică din sat (comună), oraș (municipiu);
- asigurarea elaborării planului general de urbanism și a documentației de urbanism și amenajare a teritoriului și prezentarea lor spre aprobare consiliului local, în condițiile legii;
- constatarea încălcărilor legislației în vigoare comise de persoane fizice și juridice în teritoriul administrat, luarea măsurilor pentru înlăturarea sau curmarea acestora și, după caz, sesizarea organelor de drept, acestea fiind obligate să reacționeze cu promptitudine, în condițiile legii, la solicitările primarului.

Cadrul normativ privind serviciile sociale. În perioada 2010-2012, Guvernul a acordat o atenție deosebită reglementării și pilotării serviciilor sociale comunitare pentru persoanele cu dizabilități în vederea realizării prevederilor Convenției. Pentru implementarea Programului național privind crearea sistemului integrat de servicii sociale pentru anii 2008-2012 (Hotărârea Guvernului nr. 1512 din 31.12.2008), prin Ordinul nr. 353 din 15.12.2011 al Ministrului Muncii, Protecției Sociale și Familiei a fost aprobat **Nomenclatorul serviciilor sociale**. Nomenclatorul definește toate tipurile de servicii sociale din Republica Moldova, beneficiarii acestor servicii, modalitățile de asistență acordată beneficiarilor, structura orientativă de personal de specialitate pentru fiecare tip de serviciu, precum și informații privind reglementarea serviciilor existente.

Conform *Nomenclatorului serviciilor sociale*, rezultă că din 40 tipuri de servicii sociale existente la moment în Republica Moldova, 17 tipuri sunt concepute exclusiv pentru persoane cu dizabilități (copii și adulți), ceea ce reprezintă circa 42% din tipologia serviciilor sociale. Autoritățile trebuie să țină cont că și alte 13 tipuri de servicii sociale ar putea fi accesate de către persoanele cu dizabilități în cazul în care acestea s-ar afla într-o situație de dificultate specifică, caracteristică și altor grupuri vulnerabile (de exemplu perioadă de adaptare post-dezinstituționalizare, trafic de ființe umane, abuz familial, vîrstă înaintată, HIV, TBC etc.).

Menționăm că și în legislația națională sunt obligații care trebuie îndeplinite imediat (de exemplu prevederile de combatere a discriminării) și obligații care trebuie executate progresiv, conform strategiilor naționale și locale (vezi descrierea tipurilor de obligații din Convenție).

1.4. Structura și conținutul Convenției privind drepturile persoanelor cu dizabilități

Textul Convenției este structurat pe compartimente. Fiecare articol are titlu. Limbajul în care este scrisă CDPD este destul de accesibil, fapt ce permite înțelegerea conținutului acestui document inclusiv de către persoane cu dizabilități. Convenția este alcătuită din preambul (introducere) și 40 de articole. În continuare vom reda pe scurt conținutul CDPD.

Preambulul (partea introductivă) descrie contextul Convenției, necesitatea acesteia și conține niște declarații de principiu. Importantă în preambul este recunoașterea conceptului evolutiv al dizabilității, dar și definirea noțiunii de dizabilitate în conceptul social [Preambul, lit. (e)].

Articolul 1 indică **scopul** Convenției, care constă în „a promova, proteja și asigura exercitarea deplină și în condiții de egalitate a tuturor drepturilor și libertăților fundamentale ale omului de către toate persoanele cu dizabilități și de a promova respectul pentru demnitatea lor intrinsecă”⁷. De asemenea, articolul 1 conține o definiție a persoanelor cu dizabilități, care este deschisă completărilor, luând în considerație aspectul evolutiv al dizabilității, dar și complexitatea vieții și a barierelor existente. Astfel, persoanele cu dizabilități „includ acele persoane care au deficiențe fizice, mentale, intelectuale sau senzoriale de durată, deficiențe care, în interacțiune cu diverse bariere, pot îngreși participarea deplină și efectivă a persoanelor în societate, în condiții de egalitate cu ceilalți”.

Articolul 2 prezintă **definițiile** unor noțiuni foarte importante în domeniul realizării drepturilor persoanelor cu dizabilități – comunicare, limbaj, discriminare pe criterii de dizabilitate, adaptare rezonabilă și design universal. Fiecare dintre aceste noțiuni va fi descrisă în detaliu în continuare, la capitolele respective.

Articolul 3 enumeră **principiile generale ale Convenției**, care sunt:

- a) respectarea demnității inalienabile, a autonomiei individuale, inclusiv a libertății de a face propriile alegeri, și a independenței persoanelor;
- b) nediscriminarea;
- c) participarea și incluziunea deplină și efectivă în societate;
- d) respectul pentru diversitate și acceptarea persoanelor cu dizabilități ca parte a diversității umane și a umanității;
- e) egalitatea de șanse;
- f) accesibilitatea;
- g) egalitatea între bărbați și femei;
- h) respectul pentru capacitățile de evoluție ale copiilor cu dizabilități și respectul pentru dreptul copiilor cu dizabilități de a-și păstra propria identitate.

Majoritatea principiilor sunt aplicate și în alte acte internaționale. Specifice pentru CDPD sunt principiile (d) și (h). În linii generale, principiul (d) – respectul pentru diversitate și acceptarea persoanelor cu dizabilități ca parte a diversității umane și a umanității – reafirmă paradigma socială a

⁷ Demnitate *intrinsecă* – demnitate pe care o are o persoană de la sine înțeles, care este proprie oricărei persoane (n. red.).

dizabilității. Acest principiu este unul esențial, inovator și ne îndeamnă să renunțăm la înțelegerea simplistă – doar în alb și negru – a normalității. Dizabilitatea ca stare permanentă trebuie acceptată ca normalitate, trebuie respectată, în cele mai diferite forme ale ei – fizică, senzorială, intelectuală sau mintală. Conform acestui principiu, în comun cu principiul (c), apare și cerința de a asigura „obiectivul de aur” al Convenției – **incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități**.

Principiul (h) afirmă capacitățile de evoluție ale copiilor cu dizabilități și dreptul lor la identitatea personală.

Articolul 4 prevede **obligățiile generale** ale statului, care constau în efectuarea modificărilor legislative necesare la nivel central și local, asigurarea reală a drepturilor persoanelor cu dizabilități, măsuri pentru eliminarea discriminării acestui grup de persoane și altele. Este menționat expres că asigurarea și promovarea drepturilor persoanelor cu dizabilități trebuie să fie incluse în politici și programe naționale și locale.

CDPD impune statului două tipuri de obligații: de rezultat și de acțiune. **Obligațiile de rezultat** (asigurarea drepturilor civile și politice, cum ar fi dreptul la vot, dreptul la capacitate juridică, dreptul la căsătorie, dreptul la nediscriminare etc.) trebuie îndeplinite imediat după ratificare. Acest lucru poate fi efectuat prin modificări legislative care să elimine prevederile discriminatorii ce limitează anumite drepturi ale persoanelor cu dizabilități. Moldova a recunoscut aceste drepturi prin *Legea incluziunii sociale* (2012). Urmează ajustarea cadrului legislativ (Codul electoral, Codul familiei, Codul civil, alte acte normative) la Legea incluziunii sociale.

Obligațiile de acțiune (asigurarea drepturilor social economice – dreptul la sănătate, reabilitare, protecție socială etc.), conform Convenției, trebuie să fie realizate progresiv de către stat, în măsura maxim posibilă în funcție de posibilitățile statului. În acest sens, Convenția face referință la obligațiile autorităților pentru realizarea drepturilor economice, sociale și culturale⁸. Obligația de acțiune presupune asigurarea unui minim de bază accesibil imediat (componentă de rezultat) și elaborarea unui plan cu termeni concreți de acțiune și alte măsuri adecvate, îndreptate spre realizarea deplină a drepturilor sociale, economice și culturale (componenta de acțiune).

⁸ După cum sunt descrise în Comentariul general nr. 3 și Comentariul general nr. 5 ale Comitetului ONU pentru drepturile economice, sociale și culturale, obligatorii pentru RM.

Îndeplinirea obligațiilor impuse de către Convenție autorităților presupune necesitatea implicării persoanelor cu dizabilități în elaborarea politicilor și programelor la nivel central și local (CDPD, art. 4). Pentru aceasta consiliile locale vor organiza consultări cu organizațiile și cu persoanele individuale cu dizabilități și vor stabili o modalitate de consultare și de contact continuu cu acestea pentru decizii importante în asigurarea incluziunii sociale

Articolul 5 (Egalitatea și nediscriminarea) dispune că toate persoanele sunt egale în fața legii și au dreptul, fără discriminare, la protecție și beneficii egale din partea legii. Pentru a promova egalitatea și a elimina discriminarea, statele semnatare ale Convenției vor lua toate măsurile necesare pentru a garanta o acomodare rezonabilă.

Noțiunea de **acomodare rezonabilă** este definită în articolul 2 al CDPD și se referă la „modificările și ajustările necesare și adecvate, care nu impun un efort disproporționat sau nejustificat atunci când este necesar într-un caz particular, pentru a permite persoanelor cu dizabilități să se bucure sau să-și exercite, în condiții de egalitate cu ceilalți, toate drepturile și libertățile fundamentale ale omului”. Conceptul de acomodare rezonabilă este aplicat în toate domeniile, inclusiv în câmpul de muncă, în educație, în justiție, în mediul social.

Articolul 6 (Femei cu dizabilități) și **articolul 7 (Copii cu dizabilități)** conțin recunoașterea de către statele semnatare a faptului că aceste categorii de persoane sunt supuse cel mai frecvent discriminării și asumarea obligației de a lua „măsuri pentru a se asigura că acestea beneficiază de toate drepturile și libertățile fundamentale ale omului”.

Articolul 8 (Sensibilizarea societății) formulează necesitatea sensibilizării societății în legătură cu persoanele cu dizabilități și a cultivării respectului față de drepturile lor, precum și necesitatea combaterii „stereotipurilor, prejudecăților și practicilor dăunătoare la adresa persoanelor cu dizabilități”.

Articolul 9 (Accesibilitatea) impune măsuri necesare pentru asigurarea accesului persoanelor cu dizabilități, în condiții de egalitate cu ceilalți, la mediul fizic, la transport, informație și mijloace de comunicare, inclusiv la tehnologiile și sistemele informaționale și de comunicații și la alte utilități

și servicii la care are acces publicul larg atât în zonele urbane, cât și rurale. Acest fapt va permite persoanelor cu dizabilități să ducă o viață independentă și să participe deplin la toate aspectele vieții.

Articolul 10 (Dreptul la viață) specifică faptul că fiecare ființă umană are dreptul inalienabil la viață și că statele semnatare au obligația de a lua „toate măsurile necesare”, ca să asigure exercitarea acestui drept de către persoanele cu dizabilități în condiții de egalitate cu ceilalți cetățeni.

Articolul 11 (Situatii de risc și urgențe umanitare) stabilește obligația țărilor semnatare de a lua „toate măsurile necesare pentru a asigura protecția și siguranța persoanelor cu dizabilități în situații de risc, inclusiv în situații de conflict armat, de urgențe umanitare și de dezastre naturale”.

Articolul 12 (Egalitate în fața legii) formulează dreptul persoanelor cu dizabilități de a fi recunoscute, oriunde s-ar afla, ca persoane cu drepturi în fața legii (adică persoane cu capacitate juridică), de a se bucura de asistență juridică în condiții de egalitate cu ceilalți, în toate aspectele vieții.

Articolul 13 (Accesul la justiție) garantează accesul real la justiție al persoanelor cu dizabilități în condiții de egalitate cu ceilalți, inclusiv prin acomodarea procedurilor, pentru a le facilita un rol activ ca participanți direcți și indirecti, inclusiv ca martori, în toate procedurile judiciare, inclusiv în etapa de investigație și alte etape preliminare.

Articolul 14 (Libertatea și siguranța persoanei) prevede dreptul persoanelor cu dizabilități, în condiții de egalitate cu ceilalți, la libertate și siguranță și că existența unei dizabilități nu va justifica în niciun caz privațiunea de libertate.

Articolul 15 (Protecția împotriva torturii și altor pedepse sau tratamente dure, inumane ori degradante) stabilește că nimeni nu poate fi supus torturii și altor pedepse sau tratamente dure, inumane ori degradante. În special, nimeni nu poate fi supus experimentelor medicale sau științifice fără acordul său liber exprimat.

Articolul 16 (Protecția împotriva exploatării, violenței sau abuzului) specifică necesitatea de a se lua toate măsurile corespunzătoare legislați-

ve, administrative, sociale, educaționale și de altă natură pentru a preveni situațiile în care persoanele cu dizabilități, la domiciliu sau în afara lui, sunt supuse exploatării, violenței sau abuzului, inclusiv pe bază de gen.

Articolul 17 (Protejarea integrității persoanei) formulează dreptul persoanelor cu dizabilități la integritatea fizică și mintală.

Articolul 18 (Dreptul la circulație liberă și cetățenie) prevede dreptul persoanelor cu dizabilități de a circula liber, dreptul de a-și alege liber reședința și dreptul la o cetățenie, în condiții de egalitate cu ceilalți.

Articolul 19 (Viața independentă și integrarea în societate) recunoaște dreptul persoanelor cu dizabilități de „a trăi în comunitate, cu șanse egale cu ale celorlalți”, de a alege unde și cu cine să locuiască și că ele nu sunt obligate să trăiască într-un anumit mediu de viață.

Articolul 20 (Mobilitatea personală) susține necesitatea de a lua măsuri eficiente pentru a asigura mobilitatea personală și independența cât mai mare a persoanelor cu dizabilități.

Articolul 21 (Libertatea de expresie și opinie și accesul la informație) conține necesitatea impunerii unor măsuri eficiente pentru a asigura exercitarea de către persoanele cu dizabilități a dreptului la libertatea de exprimare și opinie, inclusiv dreptul de a căuta, primi și împărtăși informații și idei, în condiții egale cu ceilalți, prin toate formele de comunicare, la alegerea lor.

Articolul 22 (Dreptul la viață privată) dispune că nici o persoană cu dizabilități, indiferent de locul sau de tipul de reședință, nu va fi supusă amestecurilor arbitrare sau ilegale în viața privată, familia, casa sau corespondența sa și nu va fi supusă atacurilor care lezează onoarea și reputația. Persoanele cu dizabilități au dreptul la protecție din partea legii împotriva acestor amestecuri sau atacuri.

Articolul 23 (Dreptul la casă și familie) impune măsuri eficiente și corespunzătoare pentru eliminarea discriminării persoanelor cu dizabilități în toate aspectele legate de căsătorie, familie, calitatea de părinte și relațiile interpersonale.

Articolul 24 (Educația) recunoaște dreptul persoanelor cu dizabilități la educație și impune necesitatea asigurării de către stat a unui sistem de învățământ incluziv, la toate nivelele de instruire continuă.

Articolul 25 (Sănătatea) consfințește dreptul persoanelor cu dizabilități la servicii medicale de calitate, fără discriminare în temeiul dizabilității.

Articolul 26 (Abilitarea și reabilitarea) afirmă obligația statului de a lua „măsuri eficiente și corespunzătoare, inclusiv prin sprijinul reciproc între persoane cu aceleași probleme, pentru a permite persoanelor cu dizabilități să obțină și să își mențină maximum de autonomie, să își dezvolte pe deplin potențialul fizic, mintal, social și profesional și să realizeze o deplină integrare și participare în toate aspectele vieții”.

Articolul 27 (Munca și încadrarea în muncă) recunoaște dreptul la muncă al persoanelor cu dizabilități, în condiții de egalitate cu ceilalți; aceasta include dreptul de a câștiga bani prin munca pe care persoana cu dizabilități o alege liber, în condițiile în care piața forței de muncă și mediul de lucru sunt deschise și accesibile persoanelor cu dizabilități.

Articolul 28 (Standarde de trai adecvate și protecția socială) recunoaște dreptul persoanelor cu dizabilități la un nivel de trai adecvat pentru ele și familiile lor, inclusiv alimentație, îmbrăcăminte și locuință adecvată, precum și la îmbunătățirea continuă a condițiilor de trai. Statele semnatare vor lua măsurile corespunzătoare pentru a asigura și promova realizarea acestui drept, fără discriminare pe bază de dizabilitate.

Articolul 29 (Participarea la viața politică și publică) afirmă necesitatea asigurării posibilității persoanelor cu dizabilități de a participa eficient și deplin la viața politică și publică, în condiții egale cu ceilalți, direct sau prin intermediul reprezentanților liber aleși, inclusiv dreptul și oportunitatea persoanelor cu dizabilități de a vota și de a fi alese.

Articolul 30 (Participarea la viața culturală, activități recreative, timp liber și sport) recunoaște dreptul persoanelor cu dizabilități de a participa la viața culturală, în condiții egale cu ceilalți. În acest context se va asigura accesul la materialele culturale, la programele de televiziune, filme, teatru și alte activități culturale, în formate accesibile.

Articolul 31 (Statistici și colectarea datelor) exprimă necesitatea de colectare de către stat a datelor statistice și de cercetare despre persoanele cu dizabilități. Acest fapt este necesar pentru a asigura formularea și implementarea politicilor care să conducă la aplicarea efectivă a Convenției. Aceste date trebuie să fie colectate cu respectarea confidențialității, conform Legii privind protecția datelor cu caracter personal, inclusiv prin măsuri de depersonalizare.

Articolul 32 (Cooperarea internațională) recunoaște importanța cooperării internaționale și a promovării acesteia, pentru a susține eforturile naționale pentru realizarea obiectivelor și scopurilor prezentei Convenții

Articolul 33 (Implementarea și monitorizarea națională) stabilește modalitatea de implementare a Convenției, inclusiv modalitatea de monitorizare a acțiunilor statului printr-un mecanism independent, inclusiv prin intermediul organizațiilor persoanelor cu dizabilități și al societății civile.

Articolele 34-40 (mecanismul internațional de monitorizare) descriu mecanismele de raportare stabilite de Comitetul ONU pentru drepturile persoanelor cu dizabilități. Astfel, statele semnatare vor raporta acestui comitet despre implementarea Convenției la un interval de doi ani după ratificare (raportul inițial) și la cel puțin patru ani periodic. Conform articolului 36, Comitetul evaluează rapoartele și emite recomandări. Comitetul raportează Adunării Generale a ONU o dată la doi ani. În noiembrie 2012, Republica Moldova a elaborat și a trimis raportul inițial către Comitet privind succesele măsurilor de implementare a CDPD (<http://www.particip.gov.md/proiectview.php?l=ro&idd=539>).

Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități are un Protocol opțional, care pînă la moment nu a fost semnat de Republica Moldova. Acest Protocol opțional include mecanismul de reclamații (plîngeri) individuale și de grup ale cetățenilor din statele semnatare privind încălcarea drepturilor persoanelor cu dizabilități prevăzute de CDPD.

Capitolul 2

Implementarea CDPD la nivel de comunitate

În prezentul capitol vom analiza detaliat modalitățile de implementare de către APL a prevederilor unor articole din CDPD, și anume: a) articolele care definesc prevederi transversale și obligații specifice pentru asigurarea tuturor drepturilor persoanelor cu dizabilități, și b) articolele care prevăd drepturile persoanelor cu dizabilități la trai în comunitate, la educație, la muncă și la egalitate în fața legii. Aceste drepturi generează obligații specifice ale autorităților, și pentru asigurarea lor efectivă este important să fie înțelese și abordate corect.

2.1. Asigurarea dreptului la egalitate și nediscriminare

CDPD, articolul 5 – Egalitatea și nediscriminarea

2. Statele părți vor interzice toate tipurile de discriminare pe criterii de dizabilitate și vor garanta tuturor persoanelor cu dizabilități protecție juridică egală și efectivă împotriva discriminării de orice fel.

Dreptul la egalitate și nediscriminare al persoanei cu dizabilitate – prevăzut în art. 5 alin. (2) din CDPD – este atât un drept în sine, cât și un procedeu transversal de asigurare a faptului că persoanele cu dizabilități se pot bucura de aceleași drepturi concrete și la același standard, ca și ceilalți membri ai societății.

Discriminarea pe bază de dizabilitate este definită în articolul 2 al Convenției și înseamnă „orice diferențiere, excludere sau restricție pe criterii de dizabilitate, care are ca scop sau efect diminuarea sau prejudicierea recunoașterii, beneficiului sau exercitării în condiții de egalitate cu ceilalți a tuturor drepturilor și libertăților fundamentale ale omului în domeniul politic, economic, social, cultural, civil sau în orice alt domeniu. Termenul include toate formele de discriminare, inclusiv refuzul de a asigura o adaptare rezonabilă”.

Exemple de discriminare pe bază de dizabilitate:

- Refuzul de a include copiii cu dizabilități în școlile generale
- Interdicția de a vota impusă persoanelor cu dizabilități
- Interdicția impusă persoanelor cu dizabilități de a se căsători și de a avea copii
- Privarea persoanelor cu dizabilități de capacitatea juridică

Legislația națională protejează persoanele cu dizabilități de discriminare prin prevederile din Constituție⁹, Legea nr. 60 din 30.03.2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități¹⁰, Legea nr. 198 din 26.07.2007 cu privire la asistența juridică garantată de stat, Codul de procedură civilă și Codul de procedură penală.

Dizabilitatea ca criteriu de discriminare este menționată expres în articolul 1 al Legii nr. 121 cu privire la asigurarea egalității¹¹. Persoanele care discriminează sunt pasibile de pedeapsă conform legislației.

Asigurarea egalității și nediscriminării este o **obligatie de rezultat** (imediată).

Administrația publică locală, de comun acord cu societatea civilă, are un rol deosebit de mare în asigurarea dreptului persoanelor cu dizabilități la egalitate și nediscriminare. În acest context menționăm unele acțiuni ce pot fi întreprinse la nivel de comunitate în vederea asigurării acestui drept și a prevenirii discriminării pe bază de dizabilitate.

Asigurarea dreptului persoanelor cu dizabilități la egalitate și nediscriminare: acțiuni ce pot fi întreprinse de APL

- Asigurarea eficientă a drepturilor omului – sociale, economice, civile și politice – la același standard pentru toate persoanele, inclusiv pentru persoanele cu dizabilități. În cazul persoanelor cu dizabilități, aceste drepturi vor fi asigurate doar dacă se va ține cont de nevoile specifice ale acestui grup de persoane.

⁹ Constituția RM, art. 16 alin. (2), art. 20 alin.(1) și (2).

¹⁰ Legea nr. 60 din 30.03.2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități, art. 8 și art. 10, art. 6 alin. (2), art. 8 alin. (8), art. 19 alin. (2), art. 27 alin. (6) lit. a), art. 29 alin. (2), art. 33 alin. (7) lit. a), art. 35 alin.(2), vezi:<http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=344149>

¹¹ Legea nr. 121 din 25.05.2012 cu privire la asigurarea egalității, <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=34336>

- Implementarea măsurilor la nivel local pentru asigurarea acomodării rezonabile în toate domeniile (neacordarea acomodării rezonabile se consideră discriminare).
- Elaborarea planurilor locale de implementare a Convenției, care vor include activități de dezinstituționalizare, de dezvoltare a serviciilor sociale în funcție de nevoile persoanelor cu dizabilități, de incluziune a persoanelor cu dizabilități în instituții educaționale și în câmpul muncii, de protecție efectivă contra discriminării.
- Asigurarea aplicării în practică a prevederilor Convenției ca act juridic superior, conform prevederilor Constituției RM, pentru neadmiterea sau interzicerea aplicării normelor legale discriminatorii (de exemplu acționarea în judecată pentru lipsirea capacității de exercițiu, acțiuni îndreptate spre instituționalizare forțată sau tratament forțat, neadmiterea la vot etc.).
- Revizuirea și eliminarea prevederilor discriminatorii din diverse reglementări subordonate legii (regulamente ale instituțiilor locale, instrucțiuni, ordine, decizii ale APL). În special, vor fi eliminate prevederile privind limitările arbitrare la angajarea la muncă (apt/inapt), la acordarea serviciilor educaționale, sociale, medicale sau balneo-sanitare.
- Crearea unor mecanisme de reclamații pentru examinarea plîngerilor privind actele de discriminare și luarea unor măsuri în vederea pedepsirii persoanelor care comit acte discriminatorii.
- Conlucrarea și adresarea, la necesitate, către Oficiul Avocatului Parlamentar¹² (Centrul pentru Drepturile Omului), Consiliul Național Antidiscriminare, organismele internaționale, organizațiile societății civile și societățile de persoane cu dizabilități.
- Promovarea principiilor nediscriminatorii în instituțiile comunitare. În acest scop este necesară instruirea funcționarilor publici, a directorilor de instituții cu privire la principiile nediscriminării.
- Sesizarea organelor de drept în cazurile de discriminare a persoanelor cu dizabilități.
- Implicarea societății civile în luarea deciziilor și în procesul de protecție contra discriminării persoanelor cu dizabilități

Totodată, administrația publică locală, de comun cu societatea civilă, trebuie să fie foarte precaută pentru a nu prejudicia drepturile persoanelor cu dizabilități. Astfel, este categoric interzisă tolerarea sau nepedepsirea cazurilor de discriminare pe motiv de dizabilitate, cum ar fi:

¹² www.ombudsman.md

- interzicerea includerii copiilor cu dizabilități în instituțiile de învățământ de către direcțiile de învățământ, directorii de instituții de învățământ general, părinții sau rudele copiilor;
- refuzul de a da alocațiile bănești sau corespondența unei persoane cu semne de dizabilitate intelectuală;
- refuzul de angajare pe bază de dizabilitate sau de vîrstă, fără evaluarea obiectivă a capacităților conform cerințelor postului;
- neacordarea acomodării rezonabile.

2.2. Asigurarea dreptului persoanelor cu dizabilități la abilitare și reabilitare

CDPD, articolul 26 – Abilitare și reabilitare

1. Statele părți vor lua măsurile eficiente și adecvate, inclusiv prin sprijinul reciproc între persoane cu aceleași probleme, pentru a permite persoanelor cu dizabilități să obțină și să-și mențină maximum de autonomie, să-și dezvolte pe deplin potențialul fizic, mintal, social și profesional și să realizeze o deplină integrare și participare în toate aspectele vieții. În acest scop, statele părți vor organiza, consolida și extinde servicii și programe de abilitare și reabilitare complexe, în special în domeniul sănătății, încadrării în muncă, educației și serviciilor sociale...

Dreptul persoanelor cu dizabilități la abilitare și la reabilitare este prevăzut în articolul 26 al CDPD. În conformitate cu acest articol, statele semnatare trebuie să întreprindă acțiuni concrete, pentru ca persoanele cu dizabilități să obțină o autonomie maximă și să se încadreze eficient în diferite domenii ale vieții: educație, sănătate, câmpul muncii, servicii sociale.

Pentru a pătrunde mai bine conținutul acestui articol, vom prezenta diferența de sens dintre noțiunile „abilitare” și „reabilitare”. Astfel, prin noțiunea de *abilitare*, noi subînțelegem *dezvoltarea deprinderilor și abilităților persoanelor cu dizabilități în vederea asigurării unui mod de viață cât mai apropiat de cel al altor oameni care locuiesc în comunitate.*

Tipuri de abilitare:

- Dezvoltarea deprinderilor de îngrijire personală de către persoane cu dizabilități (deprinderi de igienă personală, îmbrăcarea/dezbrăcarea, mersul la veceu etc.)
- Dezvoltarea abilităților de mobilitate (folosirea bastonului, câinilor-ghid, a scaunelor rulante etc.)
- Dezvoltarea abilităților de orientare în spațiu (în casă, gospodărie, comunitate etc.)
- Dezvoltarea abilităților de comunicare (limbaj mimico-gestual, alfabet Braille, deprinderi tactile și de articulare etc.)
- Dezvoltarea abilităților de gospodărire (prepararea bucatelor, îngrijirea grădinii, îngrijirea animalelor etc.)
- Alte abilități în funcție de nevoile persoanelor cu dizabilități

Persoanele cu dizabilități au diferite nevoi de abilitare și necesită diferite tipuri de suport. Tipurile de suport necesare vor fi determinate de către asistentul social sau de echipa multidisciplinară doar în baza planificării centrate pe persoană. Astfel, în cazul unor probleme de deplasare, echipa multidisciplinară va include în programul individual de dezvoltare al persoanei cu dizabilități acțiuni orientate spre dezvoltarea abilităților de mobilitate, de exemplu folosirea bastonului, a câinilor-ghid, a scaunelor rulante etc. În cazul unor probleme de comunicare, echipa multidisciplinară va recomanda măsuri orientate spre însușirea altor modalități și tehnici de comunicare, ca limbajul mimico-gestual, deprinderile tactile și de articulare etc.

Prin noțiunea de *reabilitare* subînțelegem *măsurile îndreptate spre recăpătarea de către persoanele cu dizabilități a funcționalității și a abilității de participare deplină*. Măsurile de reabilitare trebuie începute cât mai timpuriu și sunt aplicate odată cu sau imediat după tratamente medicale specifice. Reabilitarea, ca și abilitarea, se efectuează în funcție de nevoile persoanei cu dizabilități și poate include programe de recăpătare a funcționalității fizice, reabilitare psihologică, profesională și altele.

Abilitarea și reabilitarea se fac în paralel și trebuie începute de la o etapă cât mai timpurie sau imediat după un tratament medical. Este de menționat că abilitarea și reabilitarea nicidecum nu se limitează la restabilirea stării de sănătate a persoanelor. Ele presupun acțiuni complexe orientate atât spre restabilirea fizică, cât și spre restabilirea stării psihologice a persoanei, încadrarea în instituțiile educaționale, serviciile sociale și în câmpul muncii. Con-

form experților în domeniu, autoritățile „vor organiza, consolida și extinde servicii și programe de abilitare și reabilitare complexe”¹³.

Toate măsurile de abilitare și reabilitare sunt efectuate cu consimțământul persoanei, care, în conformitate cu articolul 26 din CDPD, nu reprezintă un obiect al intervențiilor specialiștilor, ci este un subiect abilitat și împuternicit să ia decizii referitor la corpul și viața sa¹⁴.

Intervențiile orientate spre abilitarea și reabilitarea persoanelor cu dizabilități vor fi efectuate într-un volum suficient, astfel ca, odată cu eliminarea barierelor și factorilor externi (așa cum sunt barierele fizice, atitudinale, legale etc.), să permită participarea deplină a persoanelor cu dizabilități la viața socială în egală măsură cu alte persoane. În programele de abilitare, adesea pot fi atrase și instruite persoane din cercul apropiat al persoanei cu dizabilitate, pentru ca ele să capete abilități specifice de comunicare, de îngrijire/asistare etc.

Autoritățile locale de nivelul unu și doi vor întreprinde următoarele măsuri pentru asigurarea abilitării și reabilitării persoanelor cu dizabilități:

- vor informa persoanele cu dizabilități și le vor referi la oficiile teritoriale ale CNDDCM în vederea stabilirii gradului de dizabilitate și a nevoilor de abilitare și reabilitare;
- vor conlucra cu CNDDCM, CREPOR, serviciile medicale și sociale de nivel național și local în vederea implementării planului individualizat de asistență pentru reabilitare și incluziune socială. În acest scop, administrațiile publice locale se vor informa despre programele naționale și vor obține echipamentele și serviciile necesare pentru reabilitarea persoanelor cu dizabilități. În acest context menționăm că, în baza *Regulamentului cu privire la modul de asigurare a unor categorii de cetățeni cu mijloace ajutătoare tehnice*, autoritățile publice locale se pot adresa direcțiilor/secțiilor de asistență socială din raion pentru a obține aceste mijloace tehnice. De asemenea, în baza programelor Ministerului Sănătății, autoritățile publice locale pot obține, prin intermediul serviciilor medicale primare și specializate (instituțiile medico-sanitare specializate), articole și echipamente specializate de reabilitare [proteze oculare, proteze auditive, mijloace

¹³ Anna Lawson, „The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities: New era or false dawn?” *Syracuse Journal of International Law and Commerce* 34: (Spring 2007): 563-619.

¹⁴ Gideon Mandesi, *Rehabilitation International. Health and Rehabilitation*, document distribuit la Seminarul din Golf pe CDPD la Doha, Qatar (18-20 iunie 2006).

tiflo tehnice (pentru nevăzători), mijloace optice etc.] pentru persoanele cu dizabilități;

- vor dezvolta servicii de reabilitare și de abilitare în funcție de necesități, mai aproape de locul de trai al persoanelor date;
- vor planifica în bugetele locale surse financiare suficiente pentru serviciile sociale necesare în vederea abilitării și reabilitării persoanelor cu dizabilități;
- vor referi persoanele cu dizabilități la servicii medicale și sociale în conformitate cu nevoile acestora;
- vor ajuta persoanele cu dizabilități să-și restabilească abilitățile vocaționale și să se încadreze în muncă;
- vor asigura persoanele cu dizabilități cu foi pentru reabilitare balneară;
- vor colabora cu autoritățile centrale (Ministerul Educației, Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei, Ministerul Sănătății), sindicatele, societățile persoanelor cu dizabilități la implementarea programelor de instruire și re/abilitare profesională, vocațională, medicală etc.;
- vor colabora cu societatea civilă la identificarea surselor financiare complementare și a serviciilor sociale necesare pentru realizarea planului individualizat de asistență pentru reabilitare.

2.3. Asigurarea accesului persoanelor cu dizabilități la mediul fizic, la transport, informație și mijloace de comunicare. Mobilitatea personală

CDPD, articolul 9 – Accesibilitate

1. Pentru a da persoanelor cu dizabilități posibilitatea să trăiască independent și să participe pe deplin la toate aspectele vieții, Statele părți vor lua măsurile adecvate pentru a asigura acestor persoane accesul, în condiții de egalitate cu ceilalți, la mediul fizic, la transport, informație și mijloace de comunicare, inclusiv la tehnologiile și sistemele informatice și de comunicații și la alte facilități și servicii deschise sau furnizate publicului, atât în zonele urbane, cât și în cele rurale. Aceste măsuri, care includ identificarea și eliminarea obstacolelor și barierele față de accesul deplin, trebuie aplicate, printre altele, la:

- (a) clădiri, drumuri, mijloace de transport și alte facilități interioare sau exterioare, inclusiv școli, locuințe, unități medicale și locuri de muncă;*
- (b) serviciile de informare, comunicații și de altă natură, inclusiv serviciile electronice și de urgență.*

Accesibilitatea și mobilitatea personală sunt atît prevederi transversale, absolut necesare pentru realizarea fiecăruia dintre drepturile specifice, cît și drepturi în sine. Aceste drepturi sunt asigurate prin articolele 9 și 20 ale Convenției privind drepturile persoanelor cu dizabilități.

Asigurarea accesibilității și mobilității este foarte importantă, deoarece permite persoanelor cu dizabilități să ducă un mod de viață cît mai independent, reducînd la minimum posibil intervenția altor persoane în viața privată a acestora.

Noțiunea de accesibilitate este complementară noțiunilor de „acomodare rezonabilă”, „design universal”, „mobilitate personală”, „tehnologii de asistare” și „comunicare”. În acest context, pentru a înțelege mai bine ce înseamnă asigurarea accesibilității, vom analiza conținutul noțiunilor de mai sus.

Prin **design universal** noi subînțelegem *proiectarea produselor, mediului, programelor și serviciilor, astfel încît să poată fi utilizate de către toate persoanele, pe cît este posibil, fără să fie nevoie de o adaptare sau de o proiectare specializată*. Designul universal nu exclude dispozitivele de asistare pentru anumite grupuri de persoane cu dizabilități, atunci cînd este necesar. Spre exemplu, accesul persoanelor cu dizabilități și fără dizabilități la o clădire este necesar de a fi prevăzut încă la etapa de proiectare a acesteia.

Asigurarea **mobilității personale** presupune *abilitarea independenței maxime de mișcare a persoanei, asigurarea cu dispozitive specializate de mobilitate la prețuri accesibile, instruirea și reabilitarea persoanelor pentru folosirea la maxim a posibilităților de mobilitate personală*.

Tehnologiile de asistare și de adaptare sunt dispozitivele folosite pentru a asista persoanele cu dizabilități să-și exercite drepturile în diferite medii și domenii. Aceste tehnologii măresc gradul de independență și le permit să îndeplinească activități pe care nu le pot îndeplini în mod obișnuit din cauza unei deficiențe. Ele pot fi obiecte uzuale modificate conform necesităților (de asistare) sau dispozitive special elaborate pentru diferite dizabilități – scaune rulante, aparate auditive, dispozitive speciale de introducere a textului electronic (în loc de tastatură și șoricel la computer), softuri sau dispozitive de transformare text-voce (textul în voce sau vocea în text) și altele.

În sensul Convenției, termenul „comunicare” include limbaje de comunicare verbală și nonverbală, comunicarea prin text scris, text în alfabet Braille¹⁵, comunicarea tactilă, tipărirea cu corp mare de literă, mijloace mul-

¹⁵ Alfabetul Braille este un sistem de scriere folosit de persoanele cu deficiențe de vedere. Literele sunt compuse din puncte ieșite în relief care pot fi simțite cu ajutorul degetelor. Sistemul a fost creat de Louis Braille în 1825. (Citat după Wikipedia)

timedia accesibile, precum și modalități de exprimare în scris, audio, în limbaj simplu, prin cititor uman și moduri augmentative și alternative, mijloace și formate de comunicare, inclusiv informație accesibilă și tehnologie de comunicare. Noțiunea „limbaj” cuprinde limbajele vorbite, mimico-gestuale și alte forme de limbaj nonverbal¹⁶.

Asigurarea accesibilității și mobilității personale conform cerințelor Convenției presupune implementarea a patru componente principale:

1. **Accesul fizic** (clădiri, drumuri, transport, instituții, locuri de agrement în aer liber, dar și școli, instituții medicale, locuri de muncă etc.). Asigurarea accesului fizic este legată de înlăturarea barierelor fizice și asigurarea cu tehnologii de asistare și de adaptare.
2. **Accesul la informație** (comunicare și alte servicii, inclusiv servicii electronice și de urgență).
3. **Mijloacele de asistență și de adaptare specifice.**
4. **Accesibilitatea în domeniul specific** – educație, câmpul muncii, justiție.

2.3.1. Accesul la clădiri și infrastructura socială

Asigurarea accesului persoanelor cu dizabilități la clădiri și obiecte de infrastructură presupune respectarea de către autorități a unor cerințe de conformitate obligatorii față de toate clădirile și instituțiile publice și private în care sunt prestate servicii publice.

În acest sens, Republica Moldova a adoptat prevederi legale specifice, astfel, articolul 17 alin. (3) al Legii privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități dispune: „Proiectarea și dezvoltarea bunurilor, serviciilor, echipamentelor și utilităților se fac în baza designului universal, care presupune o adaptare minimă și la cel mai scăzut cost al acestora, astfel încât ele să răspundă nevoilor specifice ale persoanelor cu dizabilități”. La fel, sunt aprobate standarde și normative în construcții pentru accesibilitatea fizică.

Asigurarea accesului la clădiri. Întru asigurarea accesului fizic la clădiri, autoritățile publice vor ține cont de cel puțin patru tipuri de dizabilități majore – fizice, senzoriale (inclusiv slab văzători și nevăzători), mintale și cognitive.

În vederea asigurării accesului fizic al persoanelor cu dizabilități locomotorii la clădiri, APL sunt obligate să întreprindă următoarele măsuri:

¹⁶ Vezi definiția în articolul 2 al CDPD: „Limbaj include limbajele vorbite și ale semnelor și alte forme de limbaj nonverbale”.

- să evalueze clădirile publice din teritoriul administrat din perspectiva gradului de asigurare a accesibilității persoanelor cu dizabilități;
- să fixeze termenele de executare de către persoanele fizice și juridice – proprietari ai acestor clădiri și de către arendașii de încăperi – a lucrărilor de dotare a clădirilor cu dispozitive care să asigure accesul în ele a persoanelor cu dizabilități;
- să prevadă în mod obligatoriu în certificatele de urbanism acordate pentru proiectarea clădirilor publice, blocurilor locative, precum și pentru reconstrucția celor existente (cu excepția caselor individuale), indiferent de forma lor de proprietate, cerințele privind asigurarea accesului în ele a persoanelor cu mobilitate redusă;
- să nu elibereze certificate de urbanism și autorizații de construire a clădirilor, dacă în documentația de proiect nu este prevăzută asigurarea accesului persoanelor cu dizabilități;
- să nu permită recepția finală a clădirilor dacă acestea nu asigură accesul persoanelor cu dizabilități¹⁷;
- să verifice dacă rampele de acces, ascensoarele¹⁸ și WC-urile corespund standardelor tehnice prevăzute în normativul în construcții „Accesibilitatea clădirilor și construcțiilor pentru persoanele cu dizabilități”¹⁹ și în Codul practic în construcții „Reguli pentru proiectarea accesului persoanelor cu handicap în clădirile industriale și civile”²⁰;
- să aprobe sarcinile de proiectare „în modul stabilit numai cu avizul pozitiv al organelor teritoriale de protecție socială și cu luarea în considerare a opiniilor asociațiilor obștești de invalizi”²¹.

Pentru asigurarea accesului la clădiri și infrastructură pentru persoanele cu alte tipuri de dizabilități decât cele locomotorii, APL vor asigura:

¹⁷ Dispoziția Guvernului RM nr. 26 din 20.07.2001.

¹⁸ Hotărârea Guvernului RM nr. 1252/10.11.2008 cu privire la aprobarea Reglementării tehnice „Stabilirea condițiilor de plasare pe piață a ascensoarelor”.

¹⁹ NCM C.01.06 – 2007 (MCH 3.02-05-2003), <http://www.mdrc.gov.md/libview.php?l=ro&idc=53&id=2446&t=/Normative-in-constructii/Normative-tehnice/ACCESIBILITATEA-CLADIRILOR-SI-CONSTRUCTIILOR-PENTRU-PERSOANELE-CU-DIZABILITATI-NCM-C0106-2007-MCH-302-05-2003EDITIE>

²⁰ CP C.01.02 – 2003, <http://www.mdrc.gov.md/libview.php?l=ro&idc=53&id=2447&t=/Normative-in-constructii/Normative-tehnice/REGULI-PENTRU-PROIECTAREA-ACCESULUI-PERSONELOR-CU-HANDICAP-IN-CLADIRILE-INDUSTRIALE-SI-CIVILE-CP-C0102-2003-EDITIE-OFFICIALA>

²¹ NCM C.01.06-2007, pct. 4.2.

- inscripțiile de pe frontispiciile și indicatoarele specifice ale instituțiilor în text cu caractere de format mare, folosirea simbolurilor (de exemplu simbolul crucii sau toiagul lui Esculap²² pentru instituțiile medicale), pentru ca persoanele slabvăzătoare și cele cu dizabilități intelectuale să poată găsi ușor instituția;
- panouri informative și indicatoare în Braille pentru nevăzători;
- notificări speciale în cazul evenimentelor în unele localuri, care presupun un nivel ridicat de zgomot sau lumini clipitoare sau o ambianță cu parfumuri, sau servirea unor alimente dăunătoare pentru persoanele cu alergii, pentru a preveni persoanele cărora le sunt contraindicate asemenea condiții.

Autoritățile publice locale vor ține cont de faptul că acomodarea rezonabilă și designul universal sunt niște avantaje acordate prin lege persoanelor cu dizabilități, care trebuie respectate. Cheltuielile adiționale nu reprezintă un motiv pentru a refuza acomodarea rezonabilă și designul universal. Conform CDPD și legislației naționale în vigoare, **refuzul de asigurare a accesibilității prin acomodare rezonabilă poate fi egal cu discriminarea** (art. 5 din CDPD, Legea nr. 60 din 30.03.2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități, Legea nr.121 din 25.05.2012 cu privire la asigurarea egalității).

„În cazul în care obiectele de menire socială, din motive tehnice, nu pot fi amenajate astfel încât să fie accesibile persoanelor cu dizabilități cu respectarea normativelor în vigoare [adică impun un efort disproportionat sau nejustificat – n.n.], autoritățile administrației publice locale, asociațiile obștești și persoanele juridice de drept public sau de drept privat trebuie să întreprindă măsuri corespunzătoare pentru adaptarea rezonabilă a obiectelor în cauză la necesitățile persoanelor cu dizabilități” [art. 19 alin. (2) al Legii privind incluziunea socială]²³. Codul contravențional prevede răspundere administrativă pentru autorizarea construcțiilor în cazul când se încalcă legislația și documentele normative în construcții²⁴.

²² Toiagul lui Esculap – un baston pe care este încolăcit un șarpe, este simbolul medicinei și farmacologiei: .

²³ Legea nr. 60 din 30.03.2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități, art. 19 alin. (2).

²⁴ Codul contravențional al Republicii Moldova, art. 177.

Studiile în domeniu arată că considerarea la nivel de proiect a concepției de design universal nu mărește costurile construcțiilor cu mai mult de 1%.

Asigurarea accesului la drumuri și transport. Autoritățile publice locale vor lua toate măsurile necesare pentru a asigura accesul persoanelor cu dizabilități locomotorii la drumuri și la transport. În acest scop, ele vor cere de la serviciile municipale, transportatori și prestatorii de alte servicii ca unitățile de transport public, în comun sau individual (autobuze, ma-xi-taxi, taxi), indiferent de tipul de proprietate, să fie dotate cu dispozitive speciale sau posibilități tehnice de asigurare a transportării persoanelor cu dizabilități. Dacă asigurarea tuturor mijloacelor de transport cu dispozitive speciale nu este posibilă, atunci autoritățile publice locale vor avea grijă să folosească la maximum unitățile de transport dotate cu mijloace speciale, alcătuiind un orar de transportare rezonabil. Totodată, autoritățile pot amenaja cel puțin o unitate de taxi cu dispozitive speciale, care să poată deservi comenzile efectuate de către persoanele cu dizabilități.

La nivel legislativ, Republica Moldova are cerințe foarte concrete pentru asigurarea accesului la transport pentru persoanele cu dizabilități (art. 20 al Legii nr. 60 din 30.03.2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități). Acestea urmează a fi implementate la nivel local, inclusiv prin cerințe normative.

Exemplu de bune practici: primăria Chișinău a asigurat locuitorii capitalei cu troleibuze noi dotate cu rampe speciale de acces pentru utilizatorii de scaune rulante. Deplasarea unităților dotate cu dispozitive speciale conform unui grafic rezonabil pe parcursul zilei asigură deplasarea persoanelor cu dizabilități în conformitate cu nevoile lor. De rînd cu aceasta, în troleibuze sunt anunțate stațiile cu voce tare și există cerințe speciale pentru limitarea zgomotului și a muzicii.

Autoritățile publice locale vor asigura locuri de parcare în spațiile publice pentru mijloacele de transport ale persoanelor cu dizabilități. În acest scop, parcările special rezervate pentru persoanele cu dizabilități vor fi amenajate cu indicatoare corespunzătoare: „La parcajele deschise individuale lângă instituțiile de deservire trebuie separate minim 10% din locuri (dar nu mai puțin de un loc) pentru mijloacele de transport ale persoanelor cu dizabilități. Aceste locuri trebuie să fie marcate cu semne, adoptate în prac-

tica internațională”²⁵ (conform criteriilor din normativul în construcții NCM C.01.06 – 2007).

Accesul limitat al persoanelor cu dizabilități la serviciile de transport din cauza lipsei mijloacelor speciale este discriminare [art. 5 alin. (4) și art. 9 alin.(1) din CDPD și expres în art. 20 alin. (2) al Legii nr. 60 din 30.03.2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități]. Toate companiile prestatoare de servicii de transport (inclusiv taxi) au obligația de a asigura măcar o unitate special amenajată. Pe lângă asigurarea efectivă a accesului pasagerului, dispozitivele de mobilitate se transportă gratuit (art. 20 al Legii nr. 60 din 30.03.2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități).

O atenție deosebită va fi acordată amenajării trotuarelor și trecerilor de pietoni în vederea accesibilizării lor pentru persoanele în scaun rulant sau nevăzători. În acest scop, trecerile de pe un trotuar pe altul sau de pe trotuar pe stradă vor fi plane, fără ridicături, iar lățimea trotuarului va permite trecerea cu scaunul rulant. În scopul asigurării accesibilității pentru persoanele cu deficiențe de vâz, semafoarele și trecerile de pietoni vor fi amenajate cu semnale sonore.

2.3.2. Accesul la informație și mijloacele de comunicare

Accesul persoanelor cu dizabilități la informație este foarte important, inclusiv pentru realizarea altor drepturi. Pe lângă accesul la informație în cadrul accesibilității generale, acest drept este prevăzut expres și în articolul 21 al CDPD – dreptul la libertatea de exprimare și opinie și accesul la informație.

Persoanele care au necesități specifice de acces la informație sunt: persoanele cu dizabilități de vâz, persoanele cu dizabilități de auz, persoanele cu dizabilități intelectuale sau cognitive, persoanele cu dizabilități de motricitate (nu pot ține sau răsfoi publicațiile), alte persoane care pot întâmpina bariere în accesarea informației. În vederea asigurării accesului persoanelor date la informație, autoritățile trebuie să elaboreze normative de adaptare a sistemelor informaționale și de comunicații la cerințele lor, precum și cele de utilizare a modurilor alternative de comunicare în cadrul acestor sisteme (sistemul Braille, varianta sonoră, limbajul mimico-gestual etc.).

²⁵ NCM C.01.06 - 2007, p. 6, http://www.mdrc.gov.md/public/files/NCM_C.01.06-2007.pdf

Totodată, autoritățile vor înainta cerințe față de prestatorii de servicii informaționale publice și privați pentru a asigura accesibilitatea informației, inclusiv prin translarea mimico-gestuală a emisiunilor televizate și editarea literaturii și periodicelor în moduri alternative. Vor introduce cerințe față de web-site-urile publice și private, conform Hotărârii Guvernului nr. 188 din 03.04.2012 privind paginile oficiale ale autorităților administrației publice în rețeaua Internet.

„Pentru a asigura posibilitatea accesului persoanelor cu dizabilități la pagina-web oficială, trebuie aplicate recomandările WAI cel puțin la nivelul A (Web Accessibility Initiative) (a se vedea www.w3.org/WAI/)”²⁶. În acest sens, paginile web ale autorităților trebuie să treacă validarea cu instrumentul special online <http://validator.w3.org>, care evaluează dacă sunt îndeplinite condițiile necesare de accesibilitate a paginii. De asemenea, autoritățile vor folosi resurse conexe pentru asigurarea accesului la informație – asistenți personali, traducători personali, voluntari ș.a.

Unele procedee de accesibilizare a informației prin prezentarea ei în format alternativ (care poate fi accesat și de către persoane cu dizabilități) sunt:

- tiparul cu litere mari (mărimea literelor de la 16 în sus);
- programe/software care citește informația de pe ecran (transformarea textului în audio);
- alfabetul Braille;
- format audio-carte etc.;
- subtitrarea;
- traducerea în limbajul mimico-gestual pe ecran în fereastră mică;
- servicii descriptive video (DVS) – o formă de citire descriptivă a imaginii arătate la moment, fără a interfera cu banda sonoră a materialului video (de exemplu poziția obiectelor în imagine, îmbrăcămintea personajelor etc.). Materialele se pregătesc pentru persoanele cu deficiențe de văz;
- telecomunicarea (TTY) – asigurarea telefoniei speciale pentru persoanele cu deficiențe de auz.

Unele dintre aceste procedee nu necesită o reglementare specifică și pot fi realizate, la cererea APL, de către specialiști – programatori, administra-

²⁶ Hotărârea Guvernului nr. 188 din 03.04.2012 privind paginile oficiale ale autorităților administrației publice în rețeaua Internet, Cap. IV, Secțiunea 1 „Cerințe privind compatibilitatea”, pct. 50-51.

tori de rețele, specialiști editorialiști și tipografi, interpreți de limbaj mimico-gestual (din societățile persoanelor cu deficiențe de auz) etc.

Deoarece art. 25 alin. 2 al Legii nr. 60 din 30.03.2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități menționează că „statul, prin intermediul Ministerului Tehnologiei Informației și Comunicațiilor și al altor autorități publice competente, promovează accesul persoanelor cu dizabilități la informație și la mijloacele de informare în masă, precum și la tehnologia informației și la comunicațiile electronice”²⁷, este importantă colaborarea și consultarea specialiștilor referitor la soluțiile tehnice informaționale – în special Î.S. „Centrul de Telecomunicații Speciale” (<http://cts.md>), care a fost creată prin Hotărârea Guvernului nr. 735 din 11 iunie 2002 „Cu privire la sistemele speciale de telecomunicații ale Republicii Moldova”, pentru a respecta cerințele de securitate informațională, a asigura funcționarea și dezvoltarea sistemelor informaționale și de telecomunicații statale protejate.

Drept **exemplu de bune practici** a asigurării accesului la informare și comunicare pot servi banii de hârtie din Canada, care sunt confecționați cu semne tactile speciale bazate pe Braille, pentru ca persoanele cu dizabilități de vedere să înțeleagă singure ce bancnote țin în mână.

2.3.3 Asigurarea mijloacelor de asistență și de adaptare specifice

CDPD, articolul 20 – Mobilitatea personală

Statele părți vor lua măsuri eficiente pentru a asigura o mobilitate personală, în cel mai înalt grad posibil de independență a persoanelor cu dizabilități, inclusiv prin:

- (a) facilitarea mobilității persoanelor cu dizabilități în modul și în momentul ales de acestea și la un cost accesibil;*
- (b) facilitarea accesului persoanelor cu dizabilități la mijloace, dispozitive de mobilitate, tehnologii de asistare și forme active de asistență și de intermediere de calitate, inclusiv prin punerea acestora la dispoziția lor, la un cost accesibil;*
- (c) furnizarea de formare pentru dezvoltarea de abilități de mobilitate a persoanelor cu dizabilități și pentru personalul specializat care lucrează cu persoanele cu dizabilități;*
- (d) încurajarea entităților care produc dispozitive de sprijin pentru mobilitate, dispozitive și tehnologii de asistare, să țină cont de toate aspectele legate de mobilitatea persoanelor cu dizabilități.*

²⁷ Legea nr. 60 din 30.03.2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități, art. 20.

Deoarece dizabilitatea poate fi de diferite tipuri (fizică, mintală, intelectuală, senzorială), și **mijloacele de asistență** sunt în corespundere cu cerințele specifice ale persoanelor cu dizabilități și au menirea de a asigura independența maximală a persoanelor date.

Mijloacele de asistență și de adaptare specifice trebuie asigurate la nivel raional și local prin intermediul secțiilor/direcțiilor de asistență socială și la nivel național de către instituțiile specializate ale Ministerului Muncii și Protecției Sociale (CREPOR) și ale Ministerului Sănătății conform regulamentelor, planurilor și programelor naționale^{28,29}.

Mijloace de mobilitate personală:

- Scaune rulante
- Dispozitive de balanță și cadre pentru umblat
- Bastoane
- Mijloace protetice (membre protetice)
- Câini-ghid

Mijloace de asistență pentru deficiențe de văz:

- Materiale Braille
- Programe de recunoaștere optică a caracterelor (OCR)
- Cititori de ecrane, ecrane Braille reînnoibile
- Procedee de mărire digitală a ecranului (zoom)

Mijloace de asistență pentru deficiențe de auz:

- Aparate auditive
- Sisteme alternative și augmentative de comunicare (AAC)

Alte mijloace specifice:

- Măsurile de accesibilitate a computerului (dispozitive specifice de accesare și culegere a informației – claviaturi și șorică speciali, mijloace de utilizare a calculatorului cu ajutorul mișcărilor capului, pleoapelor și chiar cu ajutorul undelor electrice ale creierului)
- Sisteme speciale de alarmă personală urgentă – sisteme de indicatoare automate de cădere, electrozi automatizați la distanță a ritmului cardiac etc.

²⁸ Hotărârea Guvernului nr. 567 din 26.07.2011 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la modul de asigurare a unor categorii de cetățeni cu mijloace ajutătoare tehnice.

²⁹ Planul de acțiuni privind asigurarea gratuită a persoanelor cu deficiențe de auz din republică cu aparate auditive în anii 2006-2007.

Persoanele cu dizabilități trebuie asigurate cu instruirea necesară pentru folosirea mijloacelor de asistență specifice, ca măsură de abilitare și reabilitare și ca măsură de acces la educație și încadrare în muncă. Prin aceleași procedee și tehnologii asistive se asigură și **libertatea de expresie și opinie**, și **accesul la informație**, prevăzute în art. 21 al Convenției. În legislația națională ele sunt asigurate de Constituție: „Oricărui cetățean îi este garantată libertatea gândirii, a opiniei, precum și libertatea exprimării în public prin cuvânt, imagine sau prin alt mijloc posibil (subl. n.)”³⁰, de Legea nr. 1069 din 22.06.2000 cu privire la informatică: „Persoanele care creează și furnizează produse informatice sau care prestează servicii informatice sînt obligate: a) să asigure și să garanteze utilizatorilor de produse și servicii că acestea nu sînt de natură să afecteze drepturile omului”³¹, și de art. 25 alin. (1)-(8) din Legea nr. 60 din 30.03.2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități³².

2.3.4. Asigurarea accesibilității în domeniile specifice – în câmpul muncii, educație, justiție

Accesul la muncă

Incluziunea persoanelor cu dizabilități în câmpul muncii presupune un șir de măsuri și o politică națională specială (vezi capitolul respectiv). Cerințele legislative, politica pentru stimularea accesului la piața muncii și strategiile specifice de abilitare, reabilitare și instruire vocațională sunt elemente obligatorii pentru implementarea efectivă a cerințelor CDPD.

Acomodarea rezonabilă la locul de muncă, ca instrument de acces, este un element-cheie în procesul de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități. Pentru realizarea incluziunii sociale acomodarea rezonabilă trebuie oferită, după posibilitate, în câmpul general de muncă. Neacordarea acomodării rezonabile se consideră discriminare.

Acomodarea rezonabilă poate fi diferită, potrivit necesităților specifice individuale ale persoanei:

- adaptarea mesei/locului de lucru – înălțime, ordinea așezării obiectelor etc.;
- adaptarea orarului și regimului de pauză;

³⁰ Constituția RM, art. 32 alin. (1), (2), art. 34 alin (1), (2).

³¹ Legea nr.1069 din 22.06.2000, art. 14 alin.(1), vezi:http://www.registru.md/img/law/legi/1069_2000-06-22_md.pdf

³² Legea nr. 60 din 30.03.2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități, art. 25.

- căi de acces specifice;
- măsuri protective specifice dizabilității.

Accesul la educație

Măsurile specifice asigurării accesului la educația incluzivă și specială sunt descrise în compartimentul corespunzător (vezi Secțiunea 2.5).

În același timp, acomodarea rezonabilă a clădirilor instituțiilor de învățământ, a spațiilor de recreare sunt procedee indispensabile în realizarea dreptului la educație. Adaptarea curriculumului, a metodelor didactice specifice și individualizarea procesului educațional trebuie folosite pe larg în procesul de asigurare a accesului la educație apersoanelor cu dizabilități. La necesitate, se pot folosi la maxim procedeele asistive de acces liber la informație și metodele alternative de comunicare, pentru a asigura eficiența procesului educațional pentru copiii și persoanele cu dizabilități senzoriale (de văz, auz, tactile etc.).

Asigurarea unei ambianțe tolerante și respectuoase în școli, de asemenea, ține de acomodarea rezonabilă și accesul la educație.

Accesul la justiție

Suportul necesar și acomodarea rezonabilă pentru accesul la justiție constituie un drept fundamental. Suportul pentru luarea deciziilor trebuie asigurat ca măsură de acces la justiție și preîntâmpinare a limitării capacității juridice a persoanei (vezi Secțiunea 2.7).

Răspunderea pentru neîndeplinirea obligațiilor privind asigurarea accesibilității

Persoanele cu funcții de răspundere, întreprinderile, instituțiile și organizațiile indiferent de forma de proprietate, care nu îndeplinesc prevederile prezentei legi în ceea ce privește eliminarea barierelor existente și amenajarea adecvată, conform normativelor în vigoare, a clădirilor, instalațiilor și încăperilor, inclusiv a celor de locuit, a mijloacelor de transport în comun, a mijloacelor de informare și de telecomunicații, a obiectivelor culturale, turistice, a complexelor (sălilor) sportive și a altor obiecte ale infrastructurii sociale pentru a asigura accesul la ele și utilizarea lor de către persoanele cu dizabilități poartă răspundere în conformitate cu Codul contravențional.

(Legea nr. 60 din 30.03.2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități)

2.4. Asigurarea dreptului la trai independent și în comunitate

CDPD, articolul 19 – Viață independentă și integrare în comunitate

Statele părți la această Convenție recunosc dreptul egal al tuturor persoanelor cu dizabilități de a trăi în comunitate, cu șanse egale cu ale celorlalți, și vor lua măsuri eficiente și adecvate pentru a se asigura că persoanele cu dizabilități se bucură pe deplin de acest drept și de deplina integrare în comunitate și participare la viața acesteia, inclusiv asigurându-se că:

- (a) persoanele cu dizabilități au posibilitatea de a-și alege locul de reședință, unde și cu cine să trăiască, în condiții de egalitate cu ceilalți, și nu sunt obligate să trăiască într-un anumit mediu de viață;
- (b) persoanele cu dizabilități au acces la o gamă de servicii la domiciliu, rezidențiale și alte servicii comunitare de suport, inclusiv la asistență personală necesară vieții și integrării în comunitate, ca și pentru prevenirea izolării sau segregării de comunitate;
- (c) serviciile și facilitățile comunitare pentru populație în general sunt disponibile în aceeași măsură persoanelor cu dizabilități și răspund nevoilor acestora.

Articolul 19 al CDPD prevede că statul recunoaște „dreptul egal al tuturor persoanelor cu dizabilități” să trăiască în comunitate, având „șanse egale” cu ale celorlalți membri ai comunității.

În Moldova, doar în instituțiile rezidențiale din subordinea MMPSF sunt aproximativ 3 mii de adulți și copii cu dizabilități³³, în special psihosociale și intelectuale. Aceste date includ copiii instituționalizați în instituțiile educaționale auxiliare sau speciale din subordinea Ministerului Educației (vezi Secțiunea 2.5) și rezidenții din azilurile pentru persoane în etate și cu dizabilități din subordinea autorităților locale de nivelul II.

Implementarea cu succes a obligațiilor pentru asigurarea acestui drept creează precondiții sănătoase și obligatorii pentru realizarea a câtorva alte drepturi: dreptul la un standard adecvat de trai și protecție socială (art. 28

³³ Conform datelor din Raportul social anual 2011, în internatele pentru maturi din subordinea MMPSF – 2052 persoane și 606 în internate pentru copii. (La sfârșitul anului 2011, în Casa-internat pentru copii cu deficiențe mintale din or. Hîncești se aflau în plasament 338 de beneficiari. La sfârșitul anului 2011, în Casa-internat pentru copii cu deficiențe mintale din or. Orhei se aflau în plasament 268 de beneficiari.) Vezi: <http://www.mmssf.gov.md/file/rapoarte/RSA%202011%2020.07.12MMPSF.pdf>

al CDPD), dreptul la viața personală (art. 22 al CDPD) și dreptul la domiciliu și familie (art. 23 al CDPD).

Prevederile articolului 19 al CDPD impun cele mai voluminoase obligații pe umerii autorităților publice centrale și locale. Autoritățile statului sunt responsabile pentru a asigura și facilita exercitarea deplină a acestui drept, asigurând faptul că persoanele cu dizabilități nu sunt obligate să trăiască în instituții, au acces la asistența la domiciliu și servicii în comunitate pentru a preveni izolarea sau separarea de comunitate, au acces egal la serviciile pentru populația generală și că aceste servicii corespund cerințelor persoanelor cu dizabilități.

În termeni practici, articolul 19 al CDPD impune trei obligații de bază:

- I. **prevenirea instituționalizării persoanelor cu dizabilități**
- II. **crearea serviciilor de suport în comunitate**
- III. **dezinstituționalizarea graduală a persoanelor din instituțiile rezidențiale existente.**

În continuare ne propunem descrierea activităților specifice fiecărei dintre cele trei obligații expuse mai sus. Menționăm că, pentru realizarea obiectivelor trasate în contextul asigurării drepturilor persoanelor cu dizabilități, specialiștii de la direcțiile/secțiile de asistență socială și protecție a familiei sunt obligați să gestioneze cazurile beneficiarilor la toate etapele, conform procedurilor legale și utilizând instrumentele de lucru aprobate:

- **managementul de caz**, aprobat prin Ordinul Ministrului Protecției Sociale, Familiei și Copilului nr. 71 din 3 octombrie 2008. Managementul de caz reprezintă metodologia prin intermediul căreia asistentul social evaluează nevoile beneficiarului și ale familiei lui în colaborare cu ei, coordonează, monitorizează, evaluează și susține beneficiarul pentru ca acesta să beneficieze de serviciile sociale necesare și de restabilirea funcționalității sociale.
- **mecanismul de referire a cazului în sistemul de servicii sociale**, aprobat prin Ordinul Ministrului Protecției Sociale, Familiei și Copilului nr. 55 din 12 iulie 2009.
- **metodologia de planificare strategică în domeniul dezvoltării serviciilor sociale**, aprobată prin Ordinul Ministrului Muncii, Protecției Sociale și Familiei nr. 204 din 12 decembrie 2010. (Vezi: <http://www.mpsfc.gov.md/file/documente%20interne/MMPSF%20Metodologia.pdf>).

I. Prevenirea instituționalizării persoanelor cu dizabilități

Pentru prevenirea instituționalizării trebuie depuse toate eforturile de susținere a persoanelor cu dizabilități și a familiilor acestora. Crearea serviciilor de suport în comunitate va fi o măsură decisivă pentru prevenirea instituționalizării. Pentru prevenirea instituționalizării autoritățile locale vor întreprinde acțiunile următoare:

- **Instruirea angajaților tuturor structurilor autorităților publice locale** de nivelul unu și doi conform cerințelor CDPD – referitor la prevenirea instituționalizării ca opțiune și formă de protecție a persoanelor cu dizabilități. În acest sens, specialistul pe problemele persoanelor cu dizabilități din cadrul direcției/secției de asistență socială și protecție a familiei (D/SASPF) din teritoriu va elabora un plan de instruire privind aspectele menționate.
- **Informarea familiilor** referitor la drepturile persoanelor cu dizabilități și ale familiilor acestora, precum și ale persoanelor care îngrijesc persoane cu dizabilități. Asigurarea acestui proces la **nivel de comunitate** se efectuează prin intermediul actorilor principali: asistentul social comunitar, primarul/viceprimarul/secretarul, medicul, polițistul de sector, cadrele didactice din instituțiile de învățământ. La nivel de raion, această sarcină revine angajaților din cadrul D/SASPF, precum și altor reprezentanți ai structurilor desconcentrate în teritoriu.
- **Accesarea tuturor formelor existente de protecție socială a persoanelor cu dizabilități și a familiilor acestora:**
 - asigurările sociale³⁴;
 - alocațiile sociale de stat pentru persoane cu dizabilități³⁵;
 - alocațiile pentru îngrijire³⁶;
 - alocațiile lunare de stat³⁷;
 - compensații pentru transport³⁸;
 - compensație anuală pentru deservire cu transport³⁹;

³⁴ În conformitate cu prevederile Legii nr. 156-XIV din 14.10.1998 privind pensiile de asigurări sociale de stat.

³⁵ Legea nr. 499-XIV din 14.07.1999.

³⁶ Legea nr. 499-XIV din 14.07.1999.

³⁷ Legea nr. 121-XV din 3 mai 2001.

³⁸ Legea nr. 60 din 30 martie 2012.

³⁹ Hotărârea Guvernului nr. 1268 din 21.11.2007 „Cu privire la compensarea cheltuielilor de deservire cu transport a persoanelor cu dizabilități ale aparatului locomotor”.

- ajutorul social și ajutorul pentru perioada rece a anului⁴⁰;
- serviciul de îngrijire socială la domiciliu;
- cantinele de ajutor social;
- serviciul asistență socială comunitară;
- ajutor umanitar⁴¹;
- ajutor material⁴²;
- serviciile de reabilitare/recuperare în cadrul instituțiilor specializate⁴³;
- asistent personal⁴⁴.

Prestațiile sociale, cu excepția ajutorului social/ajutorului pentru perioada rece a anului și a ajutorului material, beneficiarii le accesează prin intermediul specialiștilor din raion – D/SASPF (specialistul pe problemele persoanelor cu dizabilități) și Casa Teritorială de Asigurări Sociale (front office/inspectorul de sector). În ceea ce privește ajutorul social/ajutorul pentru perioada rece a anului și ajutorul material, acestea sunt accesate prin intermediul asistentului social din comunitate, la fel ca și serviciile sociale comunitare.

Celelalte servicii specializate sunt accesate de către persoanele cu dizabilități cu sprijinul asistentului social comunitar, conform necesităților identificate în urma evaluării complexe și acțiunilor planificate în planul individual de asistență, necesare pentru depășirea situației de dificultate.

- **Crearea și funcționarea serviciilor specializate de suport în comunitate** (vezi următoarea secțiune). Potrivit prevederilor legale⁴⁵, APL de nivelul I și II au sarcina de a dezvolta servicii sociale conform necesităților identificate în parteneriat cu societatea civilă și de a asigura funcționalitatea acestora. Sarcina cea mai mare în identificarea necesităților de servicii sociale în comunitate îi revine asistentului social în comun cu primarul. Ulterior, procedura de creare a serviciilor se desfășoară în conformitate cu pașii stabiliți în legislație.
- **Prevenirea și rezolvarea conflictelor sociale în familiile cu persoane cu dizabilități** sunt de asemenea activități care contribuie indirect la prevenirea instituționalizării. Asistentul social împreună cu membrii echipei

⁴⁰ Legea cu privire la ajutorul social, nr.133-XVI din 13 iunie 2008.

⁴¹ Legea nr. 1491 din 28.11.2002.

⁴² Legea nr. 827 din 18.02.2000.

⁴³ Hotărârea Guvernului RM nr. 372 din 06.05.2010.

⁴⁴ Hotărârea Guvernului RM nr. 314 din 23.05.2012

⁴⁵ Legea nr. 547 din 23.12.2003; Legea nr. 123 din 18.06.2010 și Legea nr. 436 din 28.12.2006.

multidisciplinare (polițistul de sector, medicul ș.a.) sunt obligați să colecteze informații cu privire la persoanele cu dizabilități și familiile în care aceștia locuiesc. În scopul prevenirii, depășirii sau soluționării conflictelor apărute, asistentul social va aplica instrumentele de lucru (managementul de caz și mecanismul de referire a cazului în sistemul de servicii sociale etc.) și va atrage alți specialiști, în funcție de necesități și complexitatea problemelor cu care se confruntă.

- **Asigurarea cu spațiu locativ a persoanei supuse riscului de instituționalizare.** Realizarea acestei prevederi legale⁴⁶ este în sarcina structurilor specializate ale APL (direcția locativ-comunală etc.), o altă soluție este să se apeleze la parteneriate publice-private.
- **Asigurarea cu servicii la domiciliu** pentru persoanele cu dizabilități. Se realizează prin intermediul lucrătorului social și a asistentului personal, ca rezultat al identificării necesităților individuale ale persoanei. Durata prestării acestor servicii se stabilește în planul individualizat de asistență de către asistentul social și membrii echipei multidisciplinare. Evaluarea necesităților și planificarea acestor servicii se efectuează de către managerii serviciilor date în funcție de solicitările depuse de către solicitanți/membrii familiilor/reprezentanții legali la asistentul social și de mijloacele financiare disponibile.
- **Asigurarea accesului persoanelor cu dizabilități la serviciile medicale** primare și supraveghere medicală (tratament de susținere) în comunitate. Pentru asigurarea necesităților medicale persoanele cu dizabilități beneficiază de vizite la domiciliu efectuate de către personalul medical din comunitate conform necesităților individuale.
- **Măsurile generale de reabilitare și incluziune socială** conform recomandărilor specialiștilor Centrului Național pentru Determinarea Dizabilității și Capacității de Muncă. În temeiul recomandărilor CNDDCM din programul individual de reabilitare și incluziune socială, asistentul social, de comun acord cu membrii echipei multidisciplinare (domeniile: medical, educațional și profesional de la locul de trai al persoanei cu dizabilități), stabilește volumul necesar de servicii conform competențelor, reieșind din particularitățile individuale ale persoanei monitorizate. Concomitent, managerul de caz este obligat să respecte prevederile legale în ceea ce privește procedura de revizuire și monitorizare a gradului de implementare a acestui plan.

⁴⁶ Legea nr. 60 din 30.03.2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități conține, în art. 22, prevederi despre satisfacerea nevoilor locative ale persoanelor cu dizabilități la nivel comunitar.

Pentru a reuși o incluziune socială eficientă a persoanelor cu dizabilități în comunitate, **este necesar de informat populația din comunitate** despre dreptul persoanelor cu dizabilități de a trăi în comunitate. Informarea se efectuează prin intermediul tuturor instituțiilor din raza unității administrativ teritoriale, al membrilor echipei multidisciplinare, al voluntarilor etc. În acest sens se vor utiliza toate resursele disponibile: specialiști, panouri informative, materiale informative, mass-media etc. Măsura dată este utilă și pentru **lupta cu stigmatizarea și discriminarea** persoanelor cu dizabilități, deoarece promovează o percepție pozitivă a persoanelor cu dizabilități în comunitate. Pentru realizarea acestui obiectiv, administrația publică locală va organiza diferite campanii de sensibilizarea opiniei publice cu privire la drepturile acestui grup de persoane, măsuri educative cu suportul specialiștilor din asistența socială și medicală, din învățământ, biserică. Un instrument eficient care poate fi aplicat de către asistentul social este mobilizarea comunității.

Pentru eficientizarea prevenirii instituționalizării persoanelor cu dizabilități se încurajează **colaborarea cu organizații specializate** ale societății civile și cu organizații ale persoanelor cu dizabilități. Cheia succesului în reformele lansate este axată pe parteneriatele publice private. În acest sens, reprezentanții APL de nivelul unu și doi (primari/viceprimari; D/SASPF; ATOFM; instituții medicale și de învățământ etc.), în comun cu societatea civilă (parteneri de dezvoltare, voluntari, organizații; agenți economici etc.), vor încheia acorduri de colaborare în vederea desfășurării diferitor activități socioculturale; acorduri de prestare de servicii etc.

Activitatea îndreptată spre colectarea documentației pentru argumentarea plasării în instituție rezidențială este în dezacord cu prevederile CDPD. Toate eforturile trebuie să fie îndreptate, pentru prevenirea instituționalizării, consolidarea și suportul familiei, asigurarea traiului separat cu suport la necesitate și crearea serviciilor conform recomandărilor prezentului capitol.

Lipsa de persoane care îngrijesc sau motivul de „pericol social” nu poate servi ca argument decisiv pentru instituționalizarea persoanei. În lipsa asistenților naturali (din familie), serviciile de îngrijire trebuie asigurate de către autorități în localitatea persoanei. „Pericolul social” trebuie evaluat ca pentru populația generală și contracarat la necesitate conform legislației generale, proporțional cu faptele comise sau evaluării obiective a riscului iminent.

II. Servicii sociale de suport în comunitate pentru persoanele cu dizabilități

Serviciile sociale reprezintă ansamblul de măsuri și activități realizate pentru satisfacerea necesităților sociale ale persoanei sau familiei, în scopul depășirii unor situații de dificultate, precum și de prevenire a marginalizării și excluziunii sociale. Dezvoltarea serviciilor sociale a devenit unul dintre obiectivele-cheie în realizarea politicii naționale de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități.

În articolul 3 al Legii cu privire la incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități nr. 60 din 30.03.2012 se afirmă că măsurile prevăzute în lege duc la „dezvoltarea serviciilor sociale adecvate necesităților persoanelor cu dizabilități”⁴⁷, iar în punctul 22 al Strategiei cu privire la incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități (2010-2013) se prevede că „în vederea diversificării serviciilor sociale destinate persoanelor cu dizabilități”, se vor întreprinde următoarele măsuri: „...crearea și asigurarea durabilității serviciilor sociale destinate persoanelor cu dizabilități: locuințe protejate, case comunitare, asistență parentală profesionistă pentru copiii cu dizabilități, plasament de tip familial pentru adulți cu dizabilități mintale, asistent personal”⁴⁸ etc.

În vederea creării serviciilor sociale adecvate la nivel local, APL va întreprinde următoarele acțiuni:

- **va identifica și va estima numărul beneficiarilor în localitate și în raion.** Procesul de identificare a persoanei/familiei aflate în dificultate va fi realizat de către asistentul social. Pentru aceasta, asistentul social va colabora activ cu comunitatea și cu instituțiile din comunitate: primăria, școala, grădinița, poliția, medicul de familie, organizațiile neguvernamentale active în domeniul asistenței sociale și altele. Aceste instituții vor colecta informații despre numărul persoanelor cu dizabilități și despre necesitățile lor și ale familiilor acestora. În temeiul informațiilor din comunitate, D/SASPF va estima numărul acestora în raion.
- **va efectua evaluarea multidisciplinară a volumului de suport** necesar, în colaborare cu secțiile și direcțiile medicale, de educație și de asistență socială. În temeiul cazurilor complexe identificate în comunitate de către asistentul social, prin interacțiune cu beneficiarul,

⁴⁷ Legea nr. 60 din 30.03.2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități, art. 3 alin. (2) lit. (g).

⁴⁸ Legea nr. 169 din 09.07.2010 pentru aprobarea Strategiei de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități (2010-2013), pct. 22, vezi: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=336276>

familia acestuia, rețeaua lui socială, instituțiile relevante și membrii echipei multidisciplinare, se vor stabili necesitățile din comunitate, precum și spectrul de probleme care urmează a fi soluționate atât sectorial, cât și intersectorial.

În acest sens, ar fi potrivită crearea unui grup de lucru intersectorial (*șefi ai subdiviziunilor menționate*) la nivel de raion, condus de președintele raionului sau de vicepreședintele pe probleme sociale, care va decide soluții concrete cu delimitarea clară a atribuțiilor și aprecierea volumului de suport.

- **va efectua planificarea, crearea și dezvoltarea serviciilor sociale** destinate persoanelor cu dizabilități. Este important ca, în procesul de planificare, să se facă referire la *Regulamentul privind redirectionarea resurselor financiare în cadrul reformării instituțiilor rezidențiale pentru copiii și tinerii în instituții rezidențiale și cu risc de instituționalizare*⁴⁹. Acest Regulament stabilește modul de redirectionare a resurselor financiare în procesul reformării instituțiilor rezidențiale și acordarea unui pachet minim de servicii sociale și de servicii de educație incluzivă beneficiarilor, conține reglementări privind pachetul minim de servicii sociale și servicii de educație incluzivă, determinarea costului serviciilor sociale și a serviciilor de educație incluzivă pentru un beneficiar, planificarea mijloacelor financiare pentru serviciile respective, precum și competența autorităților publice. D/SASPF, în temeiul cartografierii serviciilor existente și necesităților identificate la nivel de raion, cu accent sporit pe necesitățile comunității, va elabora un plan strategic de dezvoltare a serviciilor sociale în scopul asigurării serviciilor de calitate și al menținerii persoanei în familia biologică/extinsă și în comunitate. În acest sens, D/SASPF va colabora cu direcția de planificare/economico-financiară din cadrul consiliului raional/municipal, la planificarea mijloacelor financiare necesare. De asemenea, este important de a antrena familiile și beneficiarii în procesul de evaluare.

Cadrul normativ pentru servicii de suport pentru copiii și adulții cu dizabilități, adoptat de Guvern, stabilește următoarele tipuri de **servicii sociale specializate pentru suportul persoanelor cu dizabilități în comunitate**:

⁴⁹ Hotărârea Guvernului nr. 351 din 29 mai 2012, Regulament privind redirectionarea resurselor financiare în cadrul reformării instituțiilor rezidențiale, <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=343471>

- serviciul **„Locuință protejată”**⁵⁰ este un serviciu de plasament care acordă suport adulților cu dizabilități mintale ușoare, oferindu-le spațiu locativ și asistență socială periodică pentru a le asigura condiții minime de existență și autonomie socială;
- serviciul social **„Casă comunitară”**⁵¹ este un serviciu de plasament pentru adulții și copiii cu dizabilități severe și profunde cu un grad înalt de dependență. Serviciul „Casă comunitară” presupune îngrijire specializată, fiind prestat la nivel de comunitate de către o echipă de specialiști cu profil sociomedical. Serviciul are drept scop oferirea unui suport continuu pentru a facilita creșterea capacității lor de a se integra în comunitate și familie, creșterea capacităților de autodeservire și socializare a beneficiarilor;
- **„Centrul comunitar de sănătate mintală”** reprezintă un serviciu medico-social distinct, care oferă persoanelor cu probleme de sănătate mintală asistența și reabilitare psihosocială, sprijin și mediere în relațiile cu familia și comunitatea;
- serviciul **„Asistență parentală profesionistă”** (APP)⁵² oferă copilului îngrijire familială substitutivă și este prestat la nivel local, fiind instituit pe lângă Secția de Asistență Socială și Protecție a Familiei/Direcția pentru ocrotirea și protecția minorilor din mun. Chișinău;
- serviciul **„Asistent personal”**⁵³ vine în ajutorul persoanelor cu dizabilități care nu se pot descurca singure în viața de zi cu zi și servește drept alternativă pentru sistemul rezidențial din Republica Moldova. Asistentul personal este persoana care supraveghează, acorda asistență și îngrijire copilului sau adultului cu dizabilități grave;
- **„Echipa mobilă”**⁵⁴ este un serviciu comunitar de suport pentru persoanele cu dizabilități și familiile acestora, creat la nivel de raion în cadrul Secției de asistență socială și protecție a familiei. Rolul „echipei mobile” este de a presta individualizat servicii sociale, medicale, psihologice și alte servicii la domiciliu beneficiarilor care nu au acces la servicii specializate. Scopul primar al „echipei mobile” este prevenirea instituționalizării copiilor cu dizabilități și contribuirea la integrarea socială a acestora;

⁵⁰ Hotărîrea Guvernului RM nr. 711 din 09.08.2010.

⁵¹ Hotărîrea Guvernului RM nr. 936 din 08.10.2010.

⁵² Hotărîrea Guvernului RM nr. 55 din 30.01.2012.

⁵³ Hotărîrea Guvernului RM nr. 314 din 23.05.2012.

⁵⁴ Hotărîrea Guvernului RM nr. 722 din 22.09.2011.

- serviciul social „**Respiro**”⁵⁵ – scopul serviciului este acordarea asistenței specializate timp de 24 de ore persoanelor cu dizabilități severe pe o perioadă de maximum 30 de zile pe an, timp în care familiile, rudele sau persoanele care le îngrijesc beneficiază de o perioadă de repaus.

Exemplu de bune practici

Serviciul social „Echipa mobilă”, prestat de Secția Asistență Socială și Protecție a Familiei Ialoveni, este un serviciu comunitar de suport pentru persoanele cu dizabilități și familiile lor al cărui scop este prevenirea instituționalizării și facilitarea integrării sociale a persoanelor cu dizabilități. Serviciile prestate de „Echipa mobilă” sunt servicii cu caracter social, medical, psihologic și alte tipuri de servicii specializate prestate la domiciliu cu implicarea activă și capacitatea⁵⁶ familiei beneficiarului.

În perioada martie 2010 – mai 2012, „Echipa mobilă” Ialoveni a cuprins în activitatea sa 22 din cele 32 de localități din raion. S-au prestat servicii cu caracter social, medical, psihologic și alte tipuri de servicii specializate pentru 52 de copii din localitățile raionului.

III. Dezinstituționalizarea graduală a persoanelor din instituțiile rezidențiale existente

Din 2007 Republica Moldova a inițiat procesul de reformare a sistemului rezidențial prin aprobarea Strategiei naționale și a Planului de acțiuni privind reforma sistemului rezidențial de îngrijire a copilului pe anii 2007-2012⁵⁷. Conform Raportului de monitorizare privind implementarea Strategiei date, 11 instituții rezidențiale au fost închise în perioada 2007-2012. Numărul copiilor din instituții s-a redus, în această perioadă, cu 54%, ceea ce corespunde unui număr de 6450 de copii, care s-au întors în familii⁵⁸.

⁵⁵ Hotărîrea Guvernului RM nr. 413 din 14.06.2012

⁵⁶ A capacita - a pune pe cineva în situația de a putea îndeplini o acțiune (DEX 2009).

⁵⁷ Hotărîrea Guvernului RM nr. 784 din 9 iulie 2007 „Pentru aprobarea Strategiei naționale și a Planului de acțiuni privind reforma sistemului rezidențial de îngrijire a copilului pe anii 2007-2012, vezi: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=324556>

⁵⁸ Raport de monitorizare privind implementarea Hotărîrii Guvernului nr. 784 din 9 iulie 2007 „Pentru aprobarea Strategiei naționale și a Planului de acțiuni privind reforma sistemului rezidențial de îngrijire a copilului pe anii 2007-2012; www.justice.gov.md/.../Strategii%20si%20planur

Dezvoltarea serviciilor sociale a devenit un obiectiv-cheie al politicii naționale în domeniul protecției sociale a persoanelor cu dizabilități, care presupune dezvoltarea procesului de dezinstituționalizare prin prisma creării serviciilor sociale alternative.

Regulamentul privind redirecționarea resurselor financiare în cadrul reformării instituțiilor rezidențiale, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 351 din 29.05.2012, stabilește pachetul minim de servicii sociale și de servicii de educație incluzivă, care sunt o continuitate logică a procesului de dezinstituționalizare⁵⁹.

Prin ordinul MMPSF a fost aprobat *Ghidul practic privind evaluarea, dezinstituționalizarea și incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități mintale*⁶⁰, care acordă suport metodologic autorităților publice centrale și locale și altor participanți importanți la procesul de tranziție de la îngrijirea instituțională către cea din cadrul comunității.

În acest context, specificăm acțiunile pe care trebuie să le întreprindă autoritățile publice locale și raionale:

- **identificarea persoanelor** din localitate aflate în instituții rezidențiale (internate psihoneurologice, case-internat pentru copii cu deficiențe mintale, instituții sociale pentru persoane în etate și cu dizabilități, centre pentru copii cu cerințe educative speciale, instituții rezidențiale din competența autorităților locale). În acest sens, APL – în comun cu D/SASPF, cu participarea directă a specialiștilor pentru protecția drepturilor copiilor, a specialiștilor pe problemele persoanelor cu dizabilități/etate și asistenților sociali, (după caz) a societății civile – colaborează activ cu administrația instituțiilor rezidențiale, (după caz) cu membrii familiilor în vederea identificării persoanelor plasate în servicii rezidențiale.
- **evaluarea multidisciplinară individuală a necesităților de suport** ale persoanelor cu dizabilități care urmează a fi dezinstituționalizate. În scopul evaluării necesităților reale ale beneficiarului, specialiștii din cadrul instituției rezidențiale/partenerii de implementare aplică metodologia de evaluare complexă a necesităților individuale ale beneficiarului și evaluarea complexă a necesităților familiei biologice/extinse/comunității etc. La acest proces participă nemijlocit specialiștii pentru protecția drepturilor copiilor/specialiștii pe problemele persoanelor cu dizabilități/în etate,

⁵⁹ Hotărârea de Guvern nr. 351 din 29.05.2012 pentru aprobarea Regulamentului privind redirecționarea resurselor financiare în cadrul reformării instituțiilor rezidențiale.

⁶⁰ *Ghid practic privind evaluarea, dezinstituționalizarea și incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități*, http://www.mpsfc.gov.md/file/ordine/ORDIN_ghid_practic.pdf

asistenții sociali, primarul, după caz societatea civilă în scopul efectuării unei evaluări obiective și al stabilirii paletei de servicii (medicale, sociale etc.) necesare (vezi managementul de caz; mecanismul de referire a beneficiarului în sistemul de servicii sociale).

- **elaborarea planurilor individuale de dezinstituționalizare și incluziune socială.** Această activitate se desfășoară potrivit necesităților individuale identificate și volumului de servicii necesare, conform procedurilor existente, cu implicarea nemijlocită a actorilor menționați mai sus, stabilirea concretă a sarcinilor, volumului de servicii, termenelor de realizare și responsabililor.
- **implementarea acțiunilor din** Planul național de acțiuni privind reforma sistemului rezidențial de îngrijire a copilului are loc conform prevederilor legale și instrumentelor de lucru menționate mai sus.
- **crearea, ajustarea, completarea pachetului minim de servicii sociale** pentru persoanele cu dizabilități prestat în comunitate (vezi mai sus).
- **planificarea resurselor** se face conform procedurilor descrise mai sus, inclusiv prin colaborarea APL cu direcția planificare/economico-financiară din cadrul consiliului raional/municipal. În cazul copiilor și tinerilor, instrumentul legal optim este Hotărârea Guvernului nr. 351 din 29 mai 2012, prin care a fost aprobat *Regulamentul privind redirecționarea resurselor financiare în cadrul reformării instituțiilor rezidențiale*. Acest document stabilește modul de redirecționare a resurselor financiare în procesul reformării instituțiilor rezidențiale și acordarea unui pachet minim de servicii sociale și servicii de educație incluzivă beneficiarilor. De asemenea, conține reglementări privind determinarea costului serviciilor sociale și a serviciilor de educație incluzivă pentru un beneficiar, planificarea mijloacelor financiare pentru serviciile respective.

IMPORTANT! Este necesară planificarea mijloacelor financiare pentru serviciile sociale și serviciile de educație incluzivă. La etapa elaborării Cadrelor bugetar pe termen mediu, la stabilirea raporturilor interbugetare (bugetul de stat cu bugetele unităților administrativ-teritoriale), precum și la etapa inițierii proiectului bugetului de stat pe anul financiar următor, Ministerul Finanțelor estimează cheltuielile necesare pentru prestarea serviciilor sociale și de educație incluzivă pentru beneficiarii cu cerințe educaționale speciale, în baza numărului de beneficiari pe fiecare categorie, tip de serviciu, unitate administrativ-teritorială, informație furnizată în modul stabilit de către Ministerul Educației, în comun cu Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei.

Datele despre numărul copiilor propuși spre dezinstituționalizare, precum și tipurile de servicii sociale și de servicii de educație incluzivă se prezintă, în modul stabilit, Ministerului Muncii, Protecției Sociale și Familiei și Ministerului Educației de către secția/direcția de asistență socială și protecție a familiei și, respectiv, de către direcția generală de învățământ, tineret și sport din cadrul fiecărei unități administrativ-teritoriale și de către instituțiile rezidențiale care au început procesul de dezinstituționalizare (extras din HG nr. 351 din 29 mai 2012)⁶¹.

Ca **exemplu de bune practici** ale procesului de dezinstituționalizare aducem rezultatele proiectului „Comunitate incluzivă – Moldova” realizat în cadrul parteneriatului MMPSF și AO Keystone Moldova. În perioada 2010-2013, cu suportul proiectului nominalizat din Casa-internat pentru copii cu deficiențe mintale din Orhei **au fost dezinstituționalizați 73 de copii și adulți**: 43 din ei au fost reintegrați în familiile biologice, 14 copii au beneficiat de serviciul „Casa comunitară”, 10 tineri – de serviciul „Locuință protejată”, 3 persoane – de APP și 3 adulți – de serviciul „Plasament familial specializat”, s-a prevenit plasarea a 44 de copii în Casa-internat pentru copii cu deficiențe mintale din Orhei.

2.5. Asigurarea dreptului la educație

CDPD, articolul 24 – Educația

Statele părți recunosc dreptul persoanelor cu dizabilități la educație. În vederea realizării acestui drept, fără discriminare și cu respectarea principiului egalității de șanse, statele părți vor asigura un sistem educațional incluziv la toate nivelurile, precum și formarea continuă, îndreptată spre:

- (a) dezvoltarea pe deplin a potențialului uman, a simțului demnității și a propriei valori, consolidarea respectului pentru drepturile și libertățile fundamentale ale omului și pentru diversitatea umană;
- (b) dezvoltarea personalității, talentelor și creativității proprii persoanelor cu dizabilități, precum și a abilităților lor mentale și fizice, la potențial maxim;
- (c) a da posibilitatea persoanelor cu dizabilități să participe efectiv la o societate liberă.

⁶¹ Hotărârea de Guvern nr. 351 din 29.05.2012 pentru aprobarea Regulamentului privind redirecționarea resurselor financiare în cadrul reformării instituțiilor rezidențiale.

CDPD, în art. 24, recunoaște dreptul **tuturor persoanelor cu dizabilități la o educație incluzivă** în sistemul general de învățământ. În acest sens, statul are obligația de a asigura:

1. accesul persoanelor cu dizabilități la învățământ gratuit general, primar și secundar calitativ în comunitățile lor, în măsură egală cu ceilalți membri ai comunității;
2. accesul persoanelor cu dizabilități la educație prin asigurarea cu suportul adecvat [art. 24 alin. (2) lit. (d) din CDPD] la toate nivelele de educație, în dependență de necesitățile lor educaționale, fiind efectuate acomodările necesare. Acest suport poate lua forme variate și complexe, în funcție de necesitățile individuale (cadru didactic de sprijin, serviciile centrului de resurse pentru educație incluzivă etc.).

Unicele abateri vizînd educația incluzivă pentru persoanele cu dizabilități pot fi justificate doar de contraindicațiile medicale care fac imposibilă aflarea persoanei în sala de clasă sau nevoile specifice de comunicare pentru copiii cu dizabilități sensoriale.

Conform datelor de la Biroul Național de Statistică pentru anul 2012, în Moldova sunt 14 735 de copii cu diferite grade de dizabilitate⁶². Conform Raportului BNS „Educația în Republica Moldova. Publicație statistică pentru anul 2011/2012”, 2107 copii cu dizabilități sunt incluși în educația preșcolară în 33 de instituții cu grupe specializate și incluzive⁶³, 2549 de copii – în instituții speciale și auxiliare⁶⁴, 1600 de copii erau instruiți la domiciliu, 1604 copii cu necesități speciale – în 291 de instituții generale de învățământ cu servicii de suport, 139 de elevi cu deficiențe de vîz și de auz își făceau studiile în 2 școli de meserii specializate⁶⁵. Este ușor de calculat că aproape jumătate din copiii cu dizabilități încă nu se regăsesc în sistemul de educație formală.

⁶² BNS, *Situația copiilor în Republica Moldova în anul 2012*, <http://www.statistica.md/print.php?l=ro&idc=168&id=4096>

⁶³ Raportul BNS „Educația în Republica Moldova. Publicație statistică, 2011/2012”, p. 41, http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/Educatia/Educatia_RM_2012.pdf

⁶⁴ *Ibidem*, p. 54.

⁶⁵ Date pentru 2011/2012 din Nota informativă a Ministerului Educației nr. 02/15-611 din 13.09.12.

Cadrul legal

Politicile naționale care pun baza acțiunilor pentru asigurarea dreptului la educația incluzivă pentru persoanele cu dizabilități în Moldova sunt:

- Hotărârea Guvernului privind aprobarea strategiei naționale „Educație pentru toți” pentru anii 2004-2015, nr. 410 din 04.04.2003;
- Strategia consolidată de dezvoltare a învățământului pentru anii 2011-2015, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 523 din 11.07.2011 și Planul consolidat de acțiuni pentru sectorul educației (2011-2015), aprobat prin Ordinul Ministrului Educației nr. 849 din 29 noiembrie 2010;
- Programul de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova pentru anii 2011-2020, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 523 din 11.07.2011.

Caracteristicile principale ale educației incluzive, impuse de Convenție, țin de:

- valorificarea deplină a potențialului fiecărui student/elev, în locul unei ierarhii de capacități cognitive;
- participarea activă a studenților/elevilor în procesul de învățare, în locul accentuării cunoștințelor la o anumită disciplină;
- curriculum individualizat (parte a planului educațional individualizat), bazat pe punctele forte ale copilului/persoanei cu dizabilități, pe necesitățile educaționale, o instruire diferențiată și individualizată, în locul unei curricule separate pentru cei mai „incapabili”;
- profesori informați și competenți, care includ, și nu exclud elevii/studenții.

Refuzul de a înscrie un copil cu dizabilități mintale sau fizice într-o instituție de învățământ pe motivul lipsei de pregătire a cadrelor didactice sau la insistența asociației părinților este considerat discriminare și încălcare a dreptului constituțional la educație și se pedepsește conform legislației în vigoare.

Pentru realizarea cu succes a principiilor educației incluzive administrația publică locală, de rând cu alți actori-cheie din comunitate, au responsabilitatea de a **informa familiile** în care sunt copiii cu dizabilități despre drepturile copiilor și persoanelor cu dizabilități la educație incluzivă, precum și să sensibilizeze societatea, creînd astfel un cadru prielnic pentru incluziunea educațională. De asemenea este necesar de asigurat **formarea și abilitarea**

cadrelor didactice în spiritul educației incluzive – formarea inițială și instruirea continuă⁶⁶.

În procesul de instruire, e necesar de asigurat următoarele condiții:

- Adaptarea/modificarea curriculei.
- Adaptarea fizică a clădirilor instituțiilor de învățământ
- Crearea unei ambianțe tolerante și incluzive atât în sălile de clasă, cât și în locurile auxiliare și de recreare, inclusiv prin regulamente interne care să combată discriminarea copiilor/studenților cu dizabilități.
- Contracurarea stigmatizării și discriminării copiilor/studenților cu dizabilități din partea managerilor, cadrelor didactice din instituțiile educaționale și părinților.
- Colaborarea între autoritățile din sistemul educațional de diferite niveluri pentru suport metodologic în referirea și evaluarea copiilor cu dizabilități și la elaborarea planurilor educaționale individualizate (PEI).
- Colaborarea intersectorială (în special secțiile/direcțiile educație, sănătate și cele de asistență socială) pentru implementarea adecvată a suportului social și educațional individualizat.
- Monitorizarea și evaluarea incluziunii educaționale a copiilor cu cerințe educaționale speciale.
- Sprijinirea și facilitarea includerii tinerilor cu dizabilități în cadrul instituțiilor de învățământ secundar profesional și mediu de specialitate (colegii) în conformitate cu Ordinul Ministrului Educației (nr. 606 din 30 iunie 2010), care prevede facilități pentru persoanele cu dizabilități:
 - 15% din numărul total de locuri la fiecare meserie/specialitate, prevăzute în planul de înmatriculare cu finanțare bugetară;
 - scutirea de taxa de studii,
 - burse de studii;
 - cazare gratuită.

Pentru a difuza bunele practici în domeniul educației incluzive, se recomandă conlucrarea și crearea de parteneriate cu societatea civilă și cu organismele internaționale: UNICEF, Parteneriate pentru Fiecare Copil, CCF Moldova, AO Lumos, Keystone Moldova, Centrul „Speranța”, AO „Femeia și copilul – protecție și sprijin” etc.

⁶⁶ Prin cursul "Educația incluzivă" – componentă obligatorie în formarea inițială a cadrelor didactice la nivelurile învățământului superior și mediu de specialitate. Modulul „Educația incluzivă” este implementat în colegii și universități, la specialitățile cu profil pedagogic, începînd cu 1 septembrie 2012 în universități pentru ciclurile I și II și în colegiile pedagogice pentru anul IV.

Exemplu de bune practici – Proiectul „Acces egal la educație” realizat de AO Keystone Moldova în parteneriat cu Ministerul Educației și cu autoritățile publice locale. Obiectivul proiectului – asigurarea accesului la educație al tuturor copiilor, inclusiv al celor cu cerințe educaționale speciale. În 2010-2013, grație proiectului dat, în 22 de școli din țară a fost pilotată metodologia privind implementarea principiilor educației inclusive. Au fost deschise 15 centre de resurse pentru educația incluzivă; 232 de copii cu cerințe educaționale speciale au beneficiat de suport, pentru 160 din acești copii au fost elaborate planuri educaționale individualizate; 189 de copii au beneficiat de cadrul didactic de sprijin, 171 – de centre de resurse pentru educația incluzivă, iar 69 de copii au beneficiat de adaptări curriculare la unele obiecte de studiu.

Regulamentul privind redirecționarea resurselor financiare în cadrul reformării instituțiilor rezidențiale specifică pachetul minim de servicii de suport educațional în școlile incluzive⁶⁷:

- **Serviciul municipal/raional de asistență psihopedagogică** este un serviciu de educație specializat, creat prin decizia consiliului municipal/raional în subordinea direcției de învățământ raionale/municipale, care include mai mulți specialiști și activează după un regulament aprobat de autoritățile administrației publice locale, conform competențelor. Începând cu 01.01.2013, în toate unitățile administrativ-teritoriale de nivelul II au fost create servicii de asistență psihopedagogică raionale/municipale, la fel a fost creată Comisia Republicană de Asistență Psihopedagogică.
- Asigurarea accesului la educație de calitate a copiilor cu dizabilități îi revine **Comisiei multidisciplinare intrașcolare (CMI)**, a cărei componență este aprobată de consiliul profesoral al școlii și validată prin ordinul directorului. Atribuțiile specialiștilor CMI constau în determinarea și evaluarea inițială a copiilor cu cerințe educaționale speciale (CES), la necesitate, referirea la SAP, constituirea echipelor PEI, elaborarea și implementarea PEI, dezvoltarea serviciilor de suport etc.

Comisia multidisciplinară intrașcolară se formează din specialiști care reprezintă instituția de învățământ și administrația publică locală. Astfel, din componența CMI fac parte:

⁶⁷ Hotărârea de Guvern nr. 351 din 29.05.2012 pentru aprobarea Regulamentului privind redirecționarea resurselor financiare în cadrul reformării instituțiilor rezidențiale.

- directorul instituției de învățământ
 - directorul adjunct/ directorii adjuncți
 - coordonatorul Centrului de Resurse pentru Educația Incluzivă
 - cadrul didactic de sprijin
 - un psihopedagog sau un cadru didactic competent, cu experiență de lucru cu copiii cu CES ori diriginți ai claselor în care învață copiii cu CES
 - psihologul școlar
 - logopedul
 - asistentul medical
 - asistentul social din comunitate.
- **Dezvoltarea serviciului de cadru didactic de sprijin (CDS).** Cadrul didactic de sprijin oferă suport conform necesităților de învățare pentru beneficiari – copiii cu cerințe educaționale speciale, școlarizați în instituțiile de învățământ general, prin colaborare profesională cu cadrele didactice de la clasă, părinți și colegi ai copiilor cu CES. Cadrul didactic de sprijin asistă cadrele didactice în procesul de predare/învățare/evaluare a copiilor cu cerințe educaționale speciale, oferă suport copiilor în procesul de învățare și oferă suport la pregătirea temelor de acasă în cadrul Centrului de Resurse pentru Educație Incluzivă (CREI).
 - **Serviciile de suport oferite de instituția de învățământ general** se realizează în conformitate cu necesitățile copilului, la recomandarea Serviciului de asistență psihopedagogică, în baza planului educațional individualizat.
 - **Centrul de resurse pentru educație incluzivă** se constituie în cadrul Serviciului raional de asistență psihopedagogică și în cadrul instituțiilor de învățământ preșcolar, primar și secundar general cu practici incluzive. Centrul de resurse pentru educație incluzivă este un serviciu de asistență a beneficiarilor cu cerințe educaționale speciale pentru asigurarea organizării activităților specifice de abilitare/reabilitare a dezvoltării copiilor cu cerințe educaționale speciale în baza necesităților specifice descrise în PEI.

Exemplu de bune practici: în vederea facilitării accesului la studii universitare a studenților cu dizabilități de vedere, cu sprijinul Programului Tempus, a fost creat Centrul de Suport „Fără Bariere” în cadrul Universității de Stat din Moldova. La Centrul de Suport, studenții și elevii cu dizabilități de vedere beneficiază de servicii de scanare la comandă a cărților, manualelor sau a oricăror altor materiale, de convertirea materialelor în diferite formate accesibile (audio etc.), de internet gratuit, de imprimare în format Braille, precum și în scris plat (obișnuit).

2.6. Asigurarea dreptului la muncă și angajare

CDPD, articolul 27 – Munca și încadrarea în muncă

Statele părți recunosc dreptul persoanelor cu dizabilități de a munci în condiții de egalitate cu ceilalți; aceasta include dreptul la oportunitatea de a-și câștiga existența prin exercitarea unei activități liber alese sau acceptate pe piața muncii, într-un mediu de lucru deschis, inclusiv și accesibil persoanelor cu dizabilități. Statele părți vor proteja și vor promova dreptul la muncă, inclusiv pentru cei care dobândesc o dizabilitate pe durata angajării, prin luarea de măsuri adecvate, inclusiv de ordin legislativ [...].

Articolul 27 din Convenție cere autorităților să ia măsuri adecvate pentru excluderea discriminării persoanelor cu dizabilități în toate aspectele de încadrare în muncă (recrutarea, angajarea, menținerea, promovarea, condițiile de muncă, de plată și de promovare) și de a le proteja de exploatare.

De asemenea, se impune dezvoltarea oportunităților de angajare și de carieră pentru persoanele cu dizabilități, inclusiv prin stimularea parteneriatelor, antreprenoriatului, prin angajarea în sfera publică și prin politici de stimulare a angajării acestor persoane în sectorul privat.

Pe lângă aceasta, trebuie asigurată instruirea vocațională efectivă și scheme de ghidare, abilitare pentru folosirea drepturilor de asociere și reprezentare în organizații sindicale în condiții de egalitate cu ceilalți.

*CDPD cere incluziunea persoanelor cu dizabilități în **câmpul general al muncii**, inclusiv prin politici speciale de stimulare a angajatorilor, prin încurajarea activităților independente de antreprenoriat.*

CDPD cere anularea practicilor vicioase de „ateliere protejate” și întreprinderi ale societăților persoanelor cu dizabilități, care nu sunt rentabile fără „stimulente” – o practică devalorizantă și discriminatorie față de aceste persoane.

Republica Moldova a adoptat **cadrul legal** pentru a stimula incluziunea persoanelor cu dizabilități în câmpul muncii. Este foarte important ca autoritățile de toate nivelele să asigure aplicarea adecvată.

- Legea privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități exprimă politica statului de stimulare a angajării persoanelor cu dizabilități: „Angajatorii, indiferent de forma de organizare juridică, care conform schemei de încadrare a personalului au 20 de angajați și mai mult, creează sau rezervează locuri de muncă și angajează în muncă persoane cu dizabilități într-un procent de cel puțin 5 la sută din numărul total de salariați”.⁶⁸
- Legea privind ocuparea forței de muncă și protecția socială a persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă, nr. 102-XV din 13.03.2003, care garantează persoanelor cu dizabilități care sunt în căutarea unui loc de muncă dreptul de a beneficia de măsuri active de stimulare a ocupării forței de muncă, prestate de ANOFM: informare, consultare profesională, mediere a muncii, orientare și formare profesională.
- Conform art. 103 alin. (7) al Codului fiscal, TVA nu se aplică materiei prime, materialelor, articolelor de completare și accesoriilor necesare procesului de producție, importate de organizațiile și întreprinderile societăților orbilor, societăților surzilor și societăților invalizilor, conform listei și în modul stabilit de Guvern.
- Concomitent, începînd cu anul 2012, în baza art. 4 alin. (18) lit. b) din Legea pentru punerea în aplicare a Titlului III al Codului fiscal, nr. 1417 din 17.12.1997, organizațiile și întreprinderile societăților orbilor, societăților surzilor și societăților invalizilor, conform listei aprobate de Guvern, sunt scutite de plata către buget a taxei pe valoarea adăugată aferente mărfurilor produse și serviciilor prestate.

⁶⁸ Legea nr. 60 din 30.03.2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități, Cap. V, vezi: <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=343361>

Autoritățile publice centrale, prin intermediul Agenției Naționale pentru Ocuparea Forței de Muncă, vin să susțină prevederile impuse de legislație: în 2012 au fost instituite 43 de unități de personal în cadrul agențiilor teritoriale pentru ocuparea forței de muncă. Aceste unități suplimentare de personal vor fi responsabile de prestarea serviciilor de ocupare și protecție în caz de șomaj al persoanelor cu dizabilități. La nivel raional, este foarte importantă stabilirea legăturilor dintre direcțiile/sectiile de asistență socială și agențiile teritoriale pentru ocuparea forței de muncă în vederea respectării dreptului la muncă al persoanelor cu dizabilități.

Pentru facilitarea incluziunii persoanelor cu dizabilități în câmpul muncii, administrația publică trebuie **să informeze agenții economici** despre dreptul persoanelor cu dizabilități la muncă și angajare, dreptul la acomodare rezonabilă, precum și **să asigure protecția împotriva discriminării la angajare** prin stabilirea mecanismelor locale de plângeri, prin conlucrarea cu inspecția muncii, Consiliul Național Antidiscriminare și organele de drept. Este importantă identificarea și responsabilizarea agenților economici care încalcă legislația în vigoare privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități. În vederea realizării activităților de mai sus este binevenită cooperarea administrației publice cu organizațiile persoanelor cu dizabilități și societatea civilă. Este necesar de promovat încadrarea în muncă a persoanelor cu dizabilități, utilizând diferite modalități:

- serviciul de orientare și formare profesională;
- organizarea târgurilor de locuri de muncă;
- informarea persoanelor cu dizabilități despre piața muncii;
- servicii de mediere electronică, inclusiv prin accesarea portalului www.angajat.md;
- suport din partea statului acordat întreprinderilor specializate ale organizațiilor obștești, în cadrul cărora activează 50% și mai multe persoane cu dizabilități din totalul angajaților.

Refuzul automat de angajare, fără probă de concurs, prin asumare că candidatul persoană cu dizabilități nu este capabil de a îndeplini o oarecare funcție este discriminatoriu și încalcă prevederile Convenției privind drepturile persoanelor cu dizabilități, la fel și refuzul de a angaja din motivul lipsei acomodării rezonabile la locul de muncă. Povara demonstrării imposibilității de a asigura acomodarea rezonabilă cade în sarcina angajatorului.

Exemplu de bune practici de angajare a persoanelor cu dizabilități: cazul lui Ion Gojenevschi, care a petrecut 31 de ani în diferite instituții rezidențiale. În anul 2012, grație proiectului „Comunitate incluzivă – Moldova”, realizat în cadrul parteneriatului MMPSF și AO Keystone Moldova, el a fost dezinstituționalizat. Părăsind Casa-internat pentru copii cu deficiențe mintale din Orhei, a acceptat ajutorul Serviciului „Locuință protejată” din Călărași. Încă fiind în instituție, și-a descoperit talentul de a repara încălțăminte, lucru pe care îl făcea cu plăcere pentru colegii lui. Venit în comunitate, nu a ezitat să se angajeze la o cizmărie. Deși inițial proprietarul atelierului l-a tratat cu neîncredere, în curînd a ajuns să fie foarte mulțumit, apreciînd faptul ca Ion își face lucrul rapid și calitativ. Acum Ion are un vis – să-și deschidă propria cizmărie.

2.7. Asigurarea dreptului la capacitate juridică deplină

CDPD, articolul 12 – Egalitate în fața legii

1. *Statele părți reafirmă că persoanele cu dizabilități au dreptul la recunoașterea, oriunde s-ar afla, a capacității lor juridice.*

Articolul 12 din CDPD enunță dreptul fiecărei persoane cu dizabilitate de **a fi recunoscută în calitate de subiect de drept, oriunde s-ar afla**. Potrivit articolului 12 alin. (2) al CDPD, statul recunoaște că persoanele cu dizabilități beneficiază de **capacitate juridică⁶⁹ în condiții de egalitate cu celelalte persoane**, în toate domeniile vieții. Această prevedere implică și capacitatea de exercițiu.

Dreptul la capacitate juridică este foarte important pentru respectarea egalității și asigurarea unui șir de alte drepturi fundamentale: dreptul de a semna contracte de muncă, acte juridice, inclusiv cu implicații de proprietăți și financiare, dreptul de a se căsători, dreptul la vot, dreptul la consimțămînt informat etc. Fiind lipsită de capacitatea juridică, persoana cu dizabilitate, conform legislației naționale, este lipsită automat de drepturile enumerate mai sus.

⁶⁹ **Capacitatea juridică** este noțiunea care exprimă capacitatea persoanei de a avea drepturi și obligații în raporturile juridice. Capacitatea juridică se împarte în capacitate de exercițiu și capacitate de folosință.

Măsura de protecție numită **tutelă** este un sistem de **substituție a deciziilor**, astfel capacitatea de exercițiu a persoanei, prin hotărâre judecătorească, este substituită cu cea a tutorelui, care încheie acte juridice în numele persoanei declarate incapabile.

Tutela (sistemul de substituție) a generat încălcări grave, cu consecințe dezastruoase pentru persoana lipsită de capacitate juridică, în special în cazurile cînd abuzatorul este chiar tutorele. Lipsirea de capacitate este folosită deseori, abuziv, drept mijloc pentru plasarea persoanelor tutelate în instituții, deposedarea lor de bunuri sau controlul asupra opiniilor sau preferințelor acestora.

CDPD stabilește că persoanele cu dizabilități trebuie **asigurate cu suport** în exercitarea capacității lor juridice [art. 12 alin.(3)], inclusiv în administrarea mijloacelor financiare proprii [art. 12 alin. (5)]. Aceasta înseamnă că trebuie abolită practica vicioasă și discriminatorie de lipsire de capacitatea juridică (un drept universal și fundamental al omului) prin instalarea tutelei și că trebuie introdus sistemul de **suport pentru luarea deciziilor** pentru persoanele care au nevoie de acest suport, fără a lipsi persoana cu dezabilități de statutul capacității juridice, indiferent de gravitatea dizabilității acesteia.

Suportul trebuie să fie relevant, proporțional necesităților individuale ale persoanei – de la foarte puțin pînă la considerabil în cazurile dizabilităților multiple și/sau intelectuale severe. Însă este necesar de asigurat la maximum autonomia; dorințele, voința și preferințele persoanei în cauză trebuie respectate, și nu substituite de către un tutore în așa-zisul „interes” al persoanei.

Legea nr. 60 din 30.03.2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități dispune că „persoanele cu dizabilități au dreptul să fie recunoscute oriunde s-ar afla ca persoane cu drepturi în fața legii. Persoanele cu dizabilități beneficiază de capacitate juridică în egală măsură cu celelalte persoane în toate aspectele vieții și, după caz, de măsuri de protecție și asistență juridică în exercitarea capacității juridice, prevăzute de legislația în vigoare” [art. 8 alin. (1) și (2)].

În același timp, Constituția RM și alte acte normative garantează accesul tuturor la justiție și la asistență juridică, inclusiv persoanelor cu dizabilități⁷⁰.

Un grup de lucru interministerial lucrează pentru a propune modificările legislative necesare reformării sistemului de tutelă în Republica Moldova. Propunerile de modificare a cadrului legislativ presupun:

- recunoașterea suporterilor naturali, neformali în familie, comunitate;
- crearea unui serviciu de suporteri formali în cadrul unei autorități care va înlocui autoritatea tutelară (pentru adulți) și va asigura cu suport doar persoanele care nu au suport natural;
- crearea unei comisii de evaluare multidisciplinară, în loc de expertiza psihiatrică prealabilă, comisie care va asigura suportul pentru anumite decizii importante și va evalua dacă există abuz sau influență neloială din partea suporterului sau a părților terțe în cazul acestor decizii.

Obligația autorităților de a asigura dreptul la capacitatea juridică (CDPD, art. 12) și dreptul la acces la justiție (CDPD, art. 13) ale tuturor persoanelor cu dizabilități presupune în esență:

1. abolirea practicii de lipsire de capacitatea juridică (de exercițiu);
2. asigurarea cu suport în luarea deciziilor informale și formale, păstrînd și respectînd autonomia, voința și preferința persoanei, și nu substituind decizia „în interesele” acesteia;
3. asigurarea cu protecție juridică deplină, la aceleași standarde, ca și pentru persoanele fără dizabilități, inclusiv folosind, la necesitate, măsuri speciale de asistență și adaptare și de comunicare⁷¹.

⁷⁰ Conform art. 15 și art.16 alin.(2) din Constituție, „cetățenii Republicii Moldova beneficiază de drepturile și de libertățile consacrate prin Constituție și prin alte legi și au obligațiile prevăzute de acestea. Toți cetățenii Republicii Moldova sînt egali în fața legii și a autorităților publice, fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau de origine socială”. „Orice persoană are dreptul la satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime. Nici o lege nu poate îngreuna accesul la justiție” [art. 20 alin. (1) și alin. (2)]. Art. 46 din Constituție garantează dreptul la proprietatea privată și protecția acesteia, iar art. 55 stabilește că „orice persoană își exercită drepturile și libertățile constituționale cu bună-credință, fără să încalce drepturile și libertățile altora”.

⁷¹ Utilizarea interpretului sau a formei scrise în proces pentru participanții cu dizabilități este prevăzută în art. 219 al Codului de procedură civilă. În Republica Moldova activează 8 interpreți mimico-gestuali din cadrul Asociației Surzilor din RM, autorizați de Ministerul Justiției, care acordă servicii în mod gratuit.

Acțiunile concrete vizînd cele expuse mai sus țîn de:

- identificarea și asigurarea cu suport în decizii a persoanelor cu dizabilități care necesită, însă nu au suportul natural;
- crearea de servicii formale de suport în decizii la necesitate (suporteri sau tutori asigurați de către autoritățile locale). Actualmente – în cadrul normativ general al asistenței sociale, medicale și juridice. Ulterior – va fi ajustat cadrul normativ pentru servicii specializate de suport în decizii;
- suportul membrilor familiei și persoanelor din cercul de încredere al persoanei pentru suportul natural în luarea deciziilor în viața de zi cu zi;
- informarea tutorilor și suporterilor despre drepturile persoanelor cu dizabilități, stimularea creării relațiilor de încredere, neadmiterea impunerii unui suport sau a unei persoane nedorite de către persoana cu dizabilități;
- informarea lucrătorilor, autorităților și societății referitor la dreptul tuturor persoanelor cu dizabilități la capacitatea juridică deplină și inadmisibilitatea lipirii de capacitatea de exercițiu;
- folosirea maximală a resurselor existente pentru suportul în decizii – familiile, asistenții personali, voluntariatul, societatea civilă, sfera neformală;
- stimularea suportului de grup neformal în comunitate (în unele cazuri, practic doar oferirea localului pentru întâlniri și activități simple) atît pentru persoane cu dizabilități, cît și pentru suporteri, membrii familiilor etc., abilitarea suporterilor;
- acțiuni pentru rezolvarea conflictelor în familiile și comunitățile unde locuiesc persoane cu dizabilități;
- suport în rezolvarea diferitor situații vitale, probleme financiare, relații cu autoritățile, serviciile sociale, serviciile medicale etc.;
- programe specializate de lucru cu copiii și adulții cu comportamente provocatoare, inclusiv în conlucrare cu organizațiile societății civile;
- stimularea și sprijinirea creării organizațiilor persoanelor cu diferite dizabilități;
- conlucrarea cu organizațiile neguvernamentale și internaționale;
- măsuri administrative la nivel central – autoritate de monitorizare și control pentru suport în decizii, notariate, bănci, autorități la diferite nivele;
- asigurarea cu asistența juridică necesară la aceleași standarde ca pentru persoanele fără dizabilități, asigurînd, la necesitate, mijloace specifice de asistență și adaptare. Această asistență se asigură inclusiv prin asistența

juridică garantată de stat⁷². Utilizarea interpretului sau a formei scrise în proces pentru participanții cu dizabilități este prevăzută în art. 219 al Codului de procedură civilă. În Republica Moldova lucrează 8 interpreți de limbaj mimico-gestual de la Asociația Surzilor din RM, autorizați de Ministerul Justiției, care acordă servicii în mod gratuit;

- anularea practicilor ilegale de pregătire a actelor necesare pentru lipsire de capacitate și plasare în internate, precum și reprezentarea de către serviciile sociale a autorităților în favoarea lipirii de capacitate în instanțele de judecată. Scopul principal al autorităților și direcțiilor sociale este de a asigura în primul rând suport, de a preveni instituționalizarea și abuzul față de persoanele din grupuri vulnerabile;
- programe specializate de lucru cu copiii și adulții cu comportamente provocatoare, inclusiv în colaborare cu organizațiile societății civile.

Un **exemplu de bune practici** în asigurarea dreptului la capacitate juridică deplină este Suedia, unde nu se practică lipsirea de capacitatea de exercițiu de mai mulți ani. **Ombudsmanul personal** reprezintă serviciul de suport pentru decizii – un mediator între persoana ce primește suport și autorități. Ombudsmanii personali acordă suport persoanelor cu dizabilități mentale în diferite domenii ale vieții – gestionarea financiară, legătura cu serviciile sociale, serviciile medicale. Deși ombudsmanii personali acționează foarte asemănător cu sistemele de „manager de caz”, ei sunt totuși independenți de autoritățile locale și centrale și sunt ghidați în activitatea lor numai de dorințele și indicațiile clientului (persoanei cu dizabilități).

Un studiu guvernamental a arătat și fezabilitatea economică a sistemului – ombudsmanii personali aduc economii la buget de 80 000 Euro per persoană în 5 ani. Majoritatea economiilor se fac pe seama serviciilor medicale, sociale, juridice.

Relația între ombudsmanul personal și client este bazată pe încredere și este foarte flexibilă și individualizată. Un ombudsman deservește în mediu 25 de persoane.

⁷² Prin Legea nr. 198 din 26.07.2007 cu privire la asistența juridică garantată de stat, este garantat accesul liber și egal la asistență juridică, inclusiv persoanelor declarate incapabile sau limitate în capacitatea de exercițiu [art. 19 lit. d)].

2.8. Asigurarea creșterii gradului de conștientizare

CDPD, articolul 8 – Creșterea gradului de conștientizare

1. Statele părți se angajează să adopte măsuri imediate, eficiente și adecvate pentru:

- (a) creșterea gradului de conștientizare în societate, inclusiv la nivelul familiei, în legătură cu persoanele cu dizabilități și pentru promovarea respectării drepturilor și demnității acestora;*
- (b) combaterea stereotipurilor, prejudecăților și practicilor dăunătoare la adresa persoanelor cu dizabilități, inclusiv cele pe criterii de sex și vârstă, în toate domeniile vieții;*
- (c) promovarea recunoașterii capacităților și contribuțiilor persoanelor cu dizabilități.*

Pentru valorificarea în plan social a noii paradigme a dizabilității, Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități, prin articolul său 8, impune statelor semnatare luarea unor măsuri concrete privind creșterea gradului de conștientizare și promovarea drepturilor și demnității persoanelor cu dizabilități.

În acest context, autoritățile publice au responsabilitatea de a lua măsuri eficiente și adecvate pentru:

- creșterea gradului de conștientizare în societate, inclusiv la nivelul familiei, cu privire la problemele persoanelor cu dizabilități și pentru promovarea respectării drepturilor și demnității acestora;
- combaterea stereotipurilor, prejudecăților și practicilor dăunătoare la adresa persoanelor cu dizabilități, inclusiv cele pe criterii de sex și vârstă, în toate domeniile vieții;
- promovarea recunoașterii capacităților și contribuțiilor persoanelor cu dizabilități (persoanele cu dizabilități mintale trebuie să fie ajutate să își asume și ele roluri valorizante, ca acestea să le aducă viața cât mai aproape de normalitate).

Pentru atingerea obiectivelor menționate mai sus administrația publică va întreprinde următoarele:

- **va iniția și dezvolta campanii publice eficiente**, menite să încurajeze receptivitatea față de drepturile persoanelor cu dizabilități, să încurajeze percepțiile pozitive și sensibilizarea societății într-un grad mai mare cu

privire la persoanele cu dizabilități, să promoveze recunoașterea calificărilor, meritelor și abilităților persoanelor cu dizabilități și a contribuției acestora la locul de muncă și pe piața muncii. O importanță deosebită trebuie de acordat promovării unei atitudini de respect față de drepturile persoanelor cu dizabilități la toate nivelele sistemului de educație;

- deoarece mass-media contribuie într-o măsură covârșitoare la formarea opiniei publice, va **colabora cu posturile radio și TV, cu jurnaliștii de la ziare și reviste, bloggerii** pentru a încuraja difuzarea informației menite să ajusteze imaginea persoanelor cu dizabilități la rigorile Convenției.

Este foarte importantă utilizarea corectă a terminologiei privind dizabilitatea, astfel ca să nu lezeze demnitatea persoanelor cu dizabilități și să corespundă noii paradigme a dizabilității. Tabelul de mai jos vine să aducă unele recomandări.

Termenii recomandați privind persoanele cu dizabilități⁷³

În loc de:	Folosiți:
Surd Bîlbîit Surdmut	Persoană cu deficiențe de auz și/sau de vorbire
Orb Semiorb Chior	Nevăzător Slabvăzător Persoană cu deficiență de vedere
Viguros Sănătos Normal	Persoană fără dizabilități
Infirm Șchiop Calic Diform	Persoană cu deficiențe locomotorii sau cu deficiențe de mobilitate
Invalid Beteag	Persoană cu dizabilități

⁷³ Sursa: *Comunicarea cu și despre persoanele cu dizabilități. Ghid pentru jurnaliști*. Keystone Human Services International Moldova Association, Programul „Comunitate incluzivă – Moldova”. **Recomandăm ghidul dat pentru jurnaliștii din mass-media regională și locală.**

Handicap	Dificultate Dizabilitate
Persoană la cărucior sau în scaun cu rotile	Utilizator de scaun rulant
„Victimă” a paraliziei cerebrale „Chinuită” de distrofie musculară. „Suferă” de un handicap ușor.	Are o paralizie cerebrală. Are distrofie musculară. Are o dizabilitate ușoară.
Psih Debil Nesănătos la cap Puțin la minte	Dizabilitate mintală sau intelectuală Cu dificultăți de învățare sau memorare

La fel, nu sunt binevenite mesajele de compătimire în mass-media cu privire la persoanele cu dizabilități. Protecția excesivă a societății poate fi de asemenea stigmatizantă.

